

598 (23)

1

(23) 598

A 8/27

598 (23)

87619 HWV

MAR - 6 1948

Miscellaneous points of South
Natal Zulu custom and law illustra-
ted by cases

598

K 13/27

Gudof

MAR - 6 1948

Exercise Book

Oefeninge D. I.

*St. A. C.
Fair View M. S.
Ma.*

NAME Henrietta V. Mhlongo,
 RAAM _____
 SUBJECT Fair View M. S.,
 VAK _____
 CLASS Umzumbi Rail.
 KLAS _____
 24-2-43.

MICROFILMED 12/31/88

MADE IN SOUTH AFRICA.

J.S.A.R.

598

6. 3. 1948

P.P. 1-84

Kufa.

P I

K13/27

∞

9

10

11

12

13

14

15

Nohlanye, ngitoko ngihulumene
 ngekufa. Kufa lokw kufwana
 nekuphila. Ufa ceje uye laha
 wawusebedela hona usaphila
 Ungeke uthi ngoba sewufa ube
 sewuba yino nemwe. Uba ye
 loko nowawukusebedela usa-
 yamba.

Kwakwawiva hona enjulo
 kokuthi kuhona umvelinqa-
 ngi, nowajabuka eluhlangeri.
 Lo, nokuthi nembeta waho uva-
 ne naye. Kuthi mangabe we-
 ja ino nembi, ihlidiyo ikulahlile.
 Usuke ulahlwa wuyena nem-
 beta waho.

Kuthi, ke, mangabe wede ing-
 nehle, ihlidiyo yaho ingakul-
 lahli.

Futhi batali babenam-
 velinqangi kucala. Ngoba

liri labo nababeluleka ngalo
 tingane tabo lalivakala. Futhi
 kucala tatingeho netebhuka -
 niso netingaka ngoba kwakuye
 kuthi banwanwa bajutshwe,
 mangabe sebhulile. Kuthi
 lelo butho neselibonakala,
 lijutshelwe lebutho letinombi
 neseliboniwe kwekuthi seli-
 ngatekana.

Labo, ke, inombi neseyi-
 jutshiwe, noma ibinelisokana
 bayo nebeyilithanja, mangabe
 sekufika munu nojutshiwe-
 yo etoyifuna kubatali bayo,
 batali sebeyihombisa lomunu.
 Selisala kasi ke lelisokana lahe
 sejitoya kogana yena lomunu
 nosebonwe yibatali bayo. Yote
 igqagqe kuyena. Ite yake
 muti naye, kojwa ngeke yebhi-
 kanise naye noma sekumny-
 ma. Itofike itithobe ngembili

Kwabe. Ngoba lomumu wunyeri wayo nemnikwe wuyise, ngakoke, lisele, lisele lisoka. Yote igugele kunyeri lowo nemnikweyo.

Futhi batali bakena mvelingangi, ngoba netingane tabo tebafwana netemanombatana tati beva. Yayungeke inombatana ibonise yise nerina kwekuthi iyamba nje isicomile. Ithi noma iya kogoya, isishise. Bathi bebona batali babone ngoba inombatana ingaseho nyina.

Noma bengayiboni, bathukuthile kabi kokuthi iye ngaye inombatana. Bafunafune kubahelwane, bangayitholi. Kothi besalele, kusemnyamana beve ngemumu esehuleka emyango, etibika kwekuthi abafunele ngakuyena. Uyayibika inombatana leyo ngetomo

K13/27

netingaka. Athukuthele yise, athi
yibuyiseni. Dabe sekeyenja
nayo, ke, njalo. Sebefike behlawu-
la kokuba beyebile ingane yem-
nusontane, bayifunjisa ukhuba
wekwejelela inanjo yeyise ya-
lalela inanjo yabo. Bahlawule
ngeyomo. Kuhlanganiswe ku-
hulumama, igqagqe.

Tomo tohe ngeteyise wenombi
yimwe iyomo yemina. Yinqq-
thw. Naleyomo nina wayeyi-
thola ejulukile. Ngoba inomba-
tana yayinele imile mabele
nje, ube ucalile usebedi ku-
nina wekungada ingquthw.

Utoyibona inombatana
ngamdlange icala kuthom-
ba. Sekutoba wusebedi wabe
ke, njalo wekubona nga-
mdlange yephothela tohe tinya
nga leti yote igqagqe.

Wusebedi waha wekubona
tohe tindlela tenombatana yaha
noma iyaphi kufwanele ati
Netesheli tingalokothi tibonise
ngakehaya, ngoba funa tibo-
nwe wurina wenombi ateda
kabi. Tibloniphe ngempela
, tite tityambe kasi.

tenombatana ilinge nge-
mandla ohe kufihlela nina
mikhuba yohu yayo. Nina
wayengate angalati nete
lisoka lenombi yaha ite iye
kogana nje.

Kwakuye kube yimaghi-
kita narwaye ati tinjaba teti-
nombi. Noma inombi itocoma
itocomelwa yiliphikita, nelito
bona kwekuthi isingacoma
ngoku. Noma itoya kogana
iyona injaba yemachikita.
natobona kokuthi isingaganu
kufokati lowo nemcomileyo ma

K13/27

ethi kuhlē iye kogana. Yiwona
 futhi machikita natomfunela
 nganisi, kamwe nesijwaka.
 Kutothi mangabe batali benomba-
 tana sebesuta kwekuthi iye
 ngaye, atophika nawo machikit
 kote kufike mkhongi esetojibika
 , kube yihona bethethisa yena,
 bembhawlisa.

Noma seyiganile nina
 utoloku eyihlola kokuthi ingquthu
 isalungile yini. Kutothi, ke,
 sekutophuma hijwenjwe, nina
 ete kumkhongi, atobita
 ingquthu yake. Utojishaya
 Ashaye iyabi neyulu ngem-
 pela, neyedhula tohe letomo ne-
 tingaka nalobole ngato:

Kothi nangamdlange iyo-
 changuza, utolale ngokuyihlo-
 la nina, ahlole ingquthu ko-
 kuthi isaphelele yini. Abe e-

setshela bafati ke kwekuthi ibi-
saphelile. abanike siphole se-
kukikita. Ngoba phela nina
usewucejile usebedi waha ku-
leyo nombi ngehlanga lekugqa-
gqa kwayo. bafati batokikita be-
bika lujumo hwenombi nemonhu
nabayiletha kusyeni igqule
swi, yilujumo, ke, lolo.

Lofati, ke, mangabe tingane
taha tohe temanombatana ete-
huse kahle, netebafwana ate-
huse kahle, usuke engenaqala
lebanwanwa baha ngaku-
mvelinqangi. Ngoba uthetho
waha nomhle wawushayelela
kubanwanwa ceje, balunga.

Nenjoda yaha futhi manga-
be eyihlonphe kahle, anaqak-
kumvelinqangi bemuti waha
nelenjoda yaha.

Futhi naye lucobo lwaha
ntilonjolote kahle esimihweni sahe

K13/27

nakesithembwini senyeni waha
 uhleli kahle naso ngehlidiyone-
 hlophe yaha. Awondabangi uthi,
 ngoba mithi beyingeho kusala
 , yenando. Bekungediwa loko
 nelite.

Lofati kuye kuthi noma
 kube hona kuhulumana ehangca,
 angabi yilxoki. Futhi kuthi
 kuthi mangabe kube hona laha
 ephonsise hona, akwati ku-
 xolisa, lowo munu usuka ephethe
 kahle. Asiho siqi kuyena. Ana
 yo inxa nabani. Agodli
 magqubu ngamunw.

Lomunw nonje uyevana
 namvelinqangi.

Utothi, ke, mangabe esetofiquwa
 yikufa, indlela yaha imkhanyele
 kahle. Utoba nendlela nathanja
 kokuba ate ayambe ngayo.

Nomunwe utofisa kokuba
 athi ngamdlange eyambayo ate

abite tohe tingane netihlobo
taha avalelise, ata abambe ne
lithambo, abatshela kokuthi u-
yambe karjani.

Nomumwe utofisa kokuba
ate agule kabuh, banwanwa
bahu bekhuleke etinyangeni
tohe. Abe useqela sibinji seyomo
leyo natoyibita ngemubala wayo,
mangabe sekumkhanyela koku-
thi useyayamba. Kube sokuthiwa
Aww! usegule useqela inyama yeku-
valalisa kudla. — Ihlabwe ceje a-
yidle kuphela tisukwana, ayambe.

Nomumwe afise kwetuba
angafeli elinciweni nehsha laha
akhulela hona. Afise kubuyela
kubani bekhwabo. Alahlwe ka-
mwe/na bo yise natoyise mhuh-
laha bembeba hona. Nempela
uyothi mangabe esesijelwa
yisibathi, umbone ethutha.

K13/27.

Kuthu mangabe umbuta kokuthi uyi shiyelani indlu yake ishle njena, athi afuna kufela ehlane. Usebuyela eliveni lekhwabo. Mya kofelakona. Lowo munu nonjalo nempela ufike abuyela nje kahle. Akhe athi du. asuke ahlakeke ceje ayambe, njengekusho kwake.

Labanu labanjena abakwesabi kufa. Indlela yabo iyakhanya. Babukeka bati laha beya kona. Abanaluvalo mangabe sebitwa wumvelingangi. Myabakhanyisela kahle indlela yabo bayambe kahle.

Kwakuba wuthakathi, ke, nowayefa engafi, efa evuka ethi ngitheleni ngemadi ngivimbelwa yilujimo lwebanu netingane. Sengibuyile ngoba ayiho indlela. Kumnyama. Labanu babulawa wumina bangivimbele lomunu ate ayahute, timethu ngo-

ba engedanga kahle. Wabanga ti nyembeti kubanu, ebabulalala tihlobo labo. Ngoku, ke, naye kumfiqile.

Kuthi mangabe emkiwe, ababale. Asho kokuthi muna'nga bulala injoda ya masibanibani ngabulala ufati wasibanibani ngaqotha muti wasibanibani kwavahwa ngelihlahla. Ngaceja bohe bashakati nabatibulala kwaburwa kufike ukhuhlane no-^{fo} tubulala live tingane tisala kasi tibomwana, bonina bayagingqi ka nje. Miti iyafa. Ngaceja Netisiva. Ngatibulala. Ngoku bohe labanu bangilinjile. Bangivimbele angiboni ngale. Ngibona bona nje kuphela. Asho afe.

Lowo, ke, wayesuke elahlwe umvelinqangi, lowajabula banu netiso eluhlangeni. Ngoba lidlozi

13/27

nelihle yileli nelisuke likaje litiphethe
kahlle. Liletha phuiso nakhaya
mangabe selibuyisiwe.

Kani lidodi lethakathi linelw
laka. Liletha ukhuhlane ehaya.
njalo mangabe liyambela ehaya,
kuba kubi. akubi nakhlala.

Kani futhi kube kabili.
Lomumwe mumu ewuthakathi
achume. Abe yidodi nelisuke
mileyo. Banu bemuti wake
aba busise ngeripela kweku-
ba bawusebede bawucinishe
losebedi - wake wekubulala
banu.

Kwakuhona mumu
ewudibuko Kaba. Lomumu
wayethakatha nezise. Ufuya
tilwane tohe leti telive. Uwu-
sa nebanu abede mikhove
yaye.

Wagarwa yinombi ye-
mumu nengathakathi.

Lengane yemumu iloku ibona
ngoba ipheka ngembita neyu-
-lu, nje. Ipheka ipheke, kojwa
kudla ingakuboni laha ku-
phelela hona. Isile kute kuvu-
vuke tandla. Kojwa ingawati
locaba laha uphelela hona.

Watibula ngenombi, wa-
phinja inombi. Waphinja
inombi. Waphinja inombi. Ko-
he lekutala kwake, utala
njena kurjiloku kubona indlu
nengavulwa. Kutshiwa anga-
ngeni hona. Nempela ate anga-
ngena hona. Kungena unyeni
wabe, naninatala, nayisetala,
yena ati nekuthi kuhlalani
hona. Uloku ebona kuphakwa
nekudla ne masi evubwa ka-
huku ngemcaba nakaje ewu-
sila. Lekudla kuthuthelwe kuyona
lendlu. Kojwa nabo bangene
kuyona ngesithuba sekulalwa

K13/27

bate baphume sekukhala tukw.
 Tohe tisenkw leno ime kanjalo.
 Nenyeni wabe amtskeni kokuthi
 befuzile lahai ehaya.

Kuthi nganelimwe lilanga
 kani mshakazi lona yena ati
 njena, sekukheliwe kokuthi ku-
 tobulawa ingane yabe yematibu
 lo yediwe mkhovu. Lafika, ke,
 lilanga.

Bayifaka ingane ngethi
 nababulala ngawo bam. Aku-
 tange kulalwe. Yayahita kabi
 ingane. Kwathi ngelilanga lesi
 thathu, yaphangalala ingane
 ebusuku.

Bayibila ngemakhubalo
 abo, bayibila, bayibila. Kwasa.
 Bakhala. Lafika tihlobo. Yangca
 wabwa ingane. Tayamba tihlo-
 bo. Esuku, bayamba bayom-
 vusa. Bamweda umkhovu.

Kwaphu meleleka kahle ka-
hulu. Lomkhovu wakhuthala
kahle, wahlumamisa nemimwe
mukhovu neyaseryikhathele.

Base beyabona kokuthi kani
mukhovu noyiligati labo yiwona
nothakatha kahle. Base betibulala
tohe tingane leti ta Sibuko. Bati-
vusa taba yimihovu nebukhali
tohe.

Mshakazi waba wumfelokazi.
Anayo neyojwa ingane, le. Setife
tohe tingane take. Ati nekuthi
tibulawa yini kangaka, lena
nemso disela kangaka! Ingasa-
mshujeli naneyojwa njena. Hha-
wu! Wajaga wayibuthi unano-
munu. Waba tingembetana.

Kojwa roma esetighibana,
wasila incwaba. Wapheka
ngananelihulu likhadi leli
njengoba ayepheka nangem-
bili lungakafi tingane.

K13/27

Kohe lekhalo kuthuthelwe
 kulendhu nengaruvuwayo. Nenu
 lwa ebuzuku. Kungene Sibuko
 nejise nenina, kuvalwe. Msha-
 kazi angeni yena. Kozwa uloku
 eva ngebucoko coko, nje, bema-
 ru ebamu nabaningi

Kwanele kwa phela tingane
 nya, mshakazi ato angibilika.
 Wakhala njalo. Wahlala ese-
 tinyembetana. Noma edani,
 umbone eskhala.

Kohe loku kwaba yimahlolani
 kubamu nababukelayo. Ngo-
 ba munu nohluphekileyo ngeti
 ngane, wufati. Injodolena, ne-
 nina nejisetala, kuhl kuhlophe.
 Kusinjwe ngebwelithole.

Kuthi nganolumwe lusukus
 bati bahlabeke. Ba kulume
 bojwa kwekuthi lomunw utota
 one uthi wabongalelonyembe
 ti nahkhalayo, kuhl aboniswe

tingane taha.

Kwakhwa. Injoda yeta kufati epha
kile kusihwa. Yafiku yathi wota.
laha Mashozi. Wota ngitokuhombi-
sa tingane taha kaji wawukhupha
ukhwa ukhala wota laha

Wamlanjela Taba, elanjelwa
wu Mashozi mshakato wake. Waye
-secorja kuyona lendu lengaru
hwayo. Wafiku wawula. Skhathi
kubona nintala nezisetala. Ba-
buthe netimungu nelatinyayo
kulolove. Natalayo. Kani kani
kwakuthiwa bafa njena, abafang
bambulhwa ul Taba. Kubona
tinombi netisiva nemahosikati
bakulolove nabawayo. Nabafayo.
kani Taba wabuya wabavusa wa
beda, mikhovu yake. Kubona tinga-
ne ta Mashozi totone. Yitona njena
netingqoba tato majoda. Ngoba mi-
-hlola kaji yayehla

Uyangena, ke, Mashozi. Uyangena
kuyasokotela. Indlu igqule izha phama
kusuka injoda yake iconja elibuthweni
letingane. Ifike ikhetha tingane ta
Mashozi totone. Yatichyba. Itimisa
ngembili kwa Mashozi. Ithi "Mashozi
nati tingane taha! Wena elokin, ukhupha
ngekhala sengathi tingane. Tafa, kani
tingane ngatirisa nati. Yihona, utu-
thola namanala ekutisilela tingane
taha. Nathe.

Watibona tingane Mashozi. Wayese-
sukuma kahle nje. Wathi thwece
wawula umyanga. Waphuma. B. Basal
behlali besinisa tilwane tabo. Kwata
kwahala tukha. Bona, bagabanga
kwekuthi Mashozi useye kolala ngoba
ukhacafa kubona libane tewakhe

K13/27

Sekothi mangabe sekuphunjwa, na-
ye ahlale abukela tisina kute kuhale
tubw. Yihona sekutobuye kuba u-
yena nototiphakela letilwane.

Kani Mashazi wenele wafika njena
enyango, wabuyisela kahle unyango.
Atange aye endlini ka elala hona we-
dlula ngetiggi. Kujekuje nge lijubane.
Waye wangena ekhwa bo. wafike wa-
uhlakla. Atange ayiteke nahona
injaba nazibonibyo. watihlulela
njena. Babeyathe ekhwa bo, "buyela
entini wakhophela, atange abanike
nomo. Watihlulela njena watihlulela.
Babeyathe bayamyalu bethi, ene,
mum ayali injoda ngoba efelwe.
Utobuye u titalo, ye netimwe tinga-
ne, musa kujikibala thlidiyo yaho
ngoba yfelwe tingane taho u be se
wala ekhwenwana. Boho banu
bayafelwa. Wena, ke, useyingane
nje. Ungalihlanganisa lishu mi
live. Buyela emuva. Atange a-
banike nomo noma sebefekethisa
kahulu. Banyeke. Babona kokw-
thi yiyulu lno ibonwe yilo-
nwanwa. Injaba ingaba yiyu-
lu ayitekeki.

Wathi nganolumwe lusukw
eye kothota, wahlangana neny-
ni. Wathi uyambuyisa. Waba-
leka wabena. Washiya netuni
ehlathini. Atange abanike nomo.
Wabuye wafika unyeni ehaya
ethi utombuyisa. Wativalala eshi-
beni okokuphela. Babeyathe baya
mbita bethi rawu unyeni waho
ekufuna, atange abanike nomo.
Wata wayamba.

K13/27

598

Kwathi nganokume lusuker
kwaba bona njadu. Waya Mashozi
wayobukela. Batha nje, besahleti,
wachamuka Kaba. Weda kuyena
wafike wathi: "awu, Mashozi se-
wuyobuya nini? Sesiyala nanyi-
ndala." Wesukuma kahle una-
nashozi wayamba. Uthe uya-
lanjela Kaba, wachitheka nge-
lijanane. Waye wangena
khaya.

Kwabe sekuba yikweda
kwake nje njalo. Anel abone
nje kwekuthi rawu sibuko, a-
baleke abene. Uthe ayongena e-
chibeni ekhobo. Afike avale
umyango. Ahlala ate ayambe ceje
avale atihlalele.

Kwate kwaphela mimwaka
neyilishumi sja lero. Kutha nge-
mwaka wemuvo, wayamba Ma-
shozi wayambela kolonina etu-
ngobweni. Wafike wahlala wati
wabuya ekusika. Wabuya esekhu-
-lehwe timyanga setijisithupha.

Bambuta banu. "Tingaphi ti-
nyanga Mashozi na?" a batshela
athi tijisithupha. Wohe nje munu
nambutayo, antshela athi tinya-
nga tijisithupha. Kani uya ti-
mosha.

Lenjaba yaye yafika kuKaba.
Wathi uyela etokweshela, asuke a-
baleke abene. Njalo nje, banelo
bahlangane nje. Nyobaleka Ma-
shozi, Amakela Kaba! Banu
babone sekuthe la- tijwaba
kumashozi. Na Kaba agijime ate-
phule esikela inkehliya he libeshu
linjite lojwa lisala ngemuva,

esukela inkehl' ibaleka nekudla
kwake. Nayo, ke igijime itephule
uye izongena ekhwabo eshibeni.
Uyise wayese wayejela no-
badula nava la ngawo unya-
ngo ngekhat' ngo ba wabona
engengane kwekuthi yiyulu ino-
naya bonwa wunanahe emen-
jweni. Ayitekeki akudlali
munu esebitwa umnyeni wake.
Esentela ekhwabo. Kuye kwale
kesa bene kahulu. Kojwa ma-
ngabe esemkheli ekhwabo u-
fati uye athi mangabe ese-
lanjwe umnyeni, athambe
abuyele kuyona.

Ake ubeka, ke. Caba u-
yamthanja kabi, ma shoji. Muhl' u-
mofu. Uyiliponyana, nje, mu-
fushanyana uyinjilinga. U-
lungile unanomun' anona
siphakaphaka nesikhulum' ni.
Uyilibeka, nje.

Ue a ke netingane netine
nje, atange ake yilithath' a-
tange abut' kwekuthi kaje
kwasa ngigaya, kudlani? Atange
abut' nekuthi kojwa kwahlala
ni kulend' nehlala yavalwa.
Atange abut' nake njodeni yake
kwekuthi, "Ngalala ngojwa tohe
tisonku wena wafika sekun-
hala tukun, usuke usayephi?"
Wayejina nje, unanashoji ne-
ngathiinja.

Caba wayemthanja kabi m-
kakhe. Emthanjela tohe letedo
take netihle. Ngoku asenafati.
Ushluphu ayikusilela tibwane

taher eyinjoda, Loku boyisa nenina
sebeguge sekunwenotha njena.
Loku wuyena nosekha madi a-
pheke adile. Loku netingana
setaba yimikhovw tabulawa won
yena. etgakube setiyamsita, ka
nohlanje kwemuka tina.

Weshela weshela Kaba,
ebuyisa mathosi, wekhuleka
wayesava kokuthi wemithi tinya-
nga tinyisithupha. Wayesekala
kwekuthi nyotala ngalentsasa
yelithoba.

Wamphothala lilumbo wa
liconyanisa nelanga lahe lika-
beletha. Wamthiya ngalo, nge,
kokuthi lengane ngeke azi-
tale ngeligolo. Nyoyitala nge-
nomo.

Leyono, manombolana, niko
-yiqapha. Mangabe serenjile
ningalokothi nisho kokuthi
tintwasa temu tingaka nisi-
-nyolukila sism. Kuyathaka-
thwa enyango laha. Barnu
nabatonya nyoko nezitlo, nge-
ke ukabona bekushiya. Bayova
ceje kakumbhe ngelilumbo
lekuba uyofa utala. Nempela
ufe.

Ufati eshazile uyisifihla sism.
sabe. Kula kwedlule tintwasa
tibe tinathu. Ngeyesine noma
ngeyesikhlanu basala bamsole.
bambuta. Avuma athi angati
nami noma yikona yini ngo-
ba ngedlule yiyona lentwasa.
Angati noma ngisagwinqile
yini.

K13/27

Tothi tirisihlani, babe bethi
yimwe. Tithi tirisithupha, babe be-
thi timbili. Tithi tizilisona
babe bethi tintathu. Sibe sesi
bonakala. Babukuta, uthi tinta-
thu. Bathi thawn! Sasikhulu!
Uthi wena, ene, lufu, nye, luwani
lulu. Bakholwe bam.

Bathakathi, ke, kaphotho libun-
bo baliconjanise, naletintwasa
netisekasi, kani usuyatala. Ba-
thi sebethi, kanya kuta kwekuthi
yini ucamle manga, uthi tintwasa
tikasi laha, kani tikembili, he!
wena, ke, uphenyule uthi, ayi, ngadi-
deka. Ngangithi ngibala kakhle.
Woshi! Sengingate ngifihle sisi
mame! Ngizimombi yini? Loku
ngiwufati, nye. Ngasina libale,
nye, mame?

Ukusho koke loku wati wena
kokuthi akusiko koke bam
nabethabele injoda yako, name.
Ufihle nyalo, nye. Uta uceje ku-
tala ufihlile.

Mashozi, ke, wathi uyatala
ingane yenyuka, yema elivalwe-
ni. Ya ke yenyuka yenyuka ya-
funa kugqumisa tibilini
bam bam! Ayi. Isuka ceje
ikhwele elucabangeni. Ingethi.
Wavuvuka ngoku. Washaywa
yilithwabi, wa phela. Uthe ese
phela wathi ngiyekeni. Ngi-
caliseni. Bam lalisa. Wa phela.

Kwabitwa umyeni wabe
kwathiwa atom bobosa, kwejele
kokuba kuphume umoya, angalahl-
wa eyisimukho nengane esiswini.
Wala kaka. Kani wala, nye,

yililumbo lethi waha. Bamnwaba.
 Wamumbulula kusihlwa.
 Wamweda silwane saha. Waze-
 seba wumkaha ke ngoku. Waze-
 salala naze eseyisilwane. Inga
 senakwala. Nganokumwe lilanga
 tambona tingane eja efuleni
 Jasho. yate yevakala nje
 lenyaba yegqwala madibe
 kwekuthi umkakaaba wawu-
 swa. Netingane take taruswa.
 Yise pfanga nenina. Bate
 baphudiswa kubisi. Kwafa
 yena kaba lona kucala. Lona
 novagila mikhuba, elala
 nemunu senwafa.

Wafa wahluma tingoni.
 Wathi, ene, ufulathelwe njima-
 alodi ekhuvabo. Ino nazi bonay
 ubona tingane take nemkaha bem
 linjile endleleni. Ubona banu labar
 ningi bemlinjile banu lababulalayo.
 Uyajinga njena kwekuthi angaya-
 mba ngazi. Kuhlé, ke balthe tilwa
 ne take atsinise. Ngoku, ke, use
 puquka timethu, efa engabi
 sokugqwela banu mfi. Beto-
 lalala. Athi lethani nina tilwane
 tami, ke ngisinise kamwe. Letha
 nu silwane nesiwumkani ke
 ngimlale kamwe. Kusasha bani?
 Mathambo. Sekryaluta timethu
 mizinquta, beka.

Uesukuma yise, naze eseyi-
 litakamba lelischegu, eva manyala
 ekhulumwa wunana'he, etobashiya
 nelihlado, bona nabasaseleyo betosak
 bekhomwa yibanu ngetithupha,
 abe sefile yena. Lesuka lischegu.
 Latabutela lischegu. Lafika kuyena

lamwahla ngempama enomwe-
ni lithi thula. utobe ucamba ma-
nga lawa wena, uwa wesaba
kufa! Uyampompa! Umpompi-
swa yibukhingu! Usumpompa
manga lawa! yifa! Ugeke kuloku
ucamba mangala ka!

Wathula. Uaseyafa njalo. Ba-
mlahla.

Yiyona, ke, lenyaba ngithi
mina kufa kufama nekuphila.
Futhi kufwana nekulima. Ngo-
ba uvuna loko nobe ukubhwa-
nyelile. Nakekufeni, kufa ku-
lanjela tado taho usayamba.

Lomumu waCaba ufa kam-
li kangaka, njema nje, kube
kumfwanele. Ngoba esaphila lo-
mumu weda bubi bojwa. Waba-
nga tinyembeti ne tingatiwa
ehlabeni. bohe banu bahala nga-
ye. Sidica likhaba lebanu lisa
ntenga eliveni. Walidicela basi
banu bethwala mikhono ekhanda
bamongota. Bememeta madlodi
abo! bebuta kokuthi abafulathela
kwedenyani.

Beke, ke, ngoba yimakhanya
ngemakhanya ebam nabafayo
labamwe baba yimadlodi labitwa
asabele. Labamwe njalo babe
yimadlodi lathathelayo. Kwedlulana
banu lamamwe abe nelulaka.

Ake ubeke ke kusibuko.
Sekubhangene kuphenyulwa kwe
tinyembeti tebanu ngebam na-
babulalayo. madlodi ngemadlodi
asemlingile.

Libe lojwa, nje, nelitothi
kukhe angafi engakudalulanga

Kweda kwake. Kube sekuthi laha ethi uyafa ngekusho kwanama-mwe ethu ayi uhungile afe nje. Kubonakala kwekuthi lamadlodi nanohulaka ebam nababulalayo avimbe athi "vuka xingafi yamba uyohutuma tibatshele bam avuke. Kubuye kukhandanise kufai athi uyafa avuke. Wate waya-luta timethu. Siggins wate wabhuma. Wayesekejehwa wuryise ke, ngempama. Wafa esekhulmile.

Wayengakatiwa Nkulunkulu kwakusatiwa khulukhulwane kuthiwe etingane ni kukhona khulukhulwane, yambani nize komumemeta nicele kuyena ino neniyithanjayo, uyonirika. Kuthiwa uhlala kje emoyeni. Phumani niyomemeta.

Tiphume tingane tiyomemeta Tithi, "Wekhulukhulwane! Siphe kudla! Masi! Neluphoko! Netinjimba! Netindubw! Nemathanga! nembila! Het Nemabele!" Tibale toke tihlobo lety tekudla. Timemete kute kushone lilanga tingane. Tithi Wekhulukhulwane! Siphe kudla. Tithi tiyamemeta, bacha-muke borina bamemete bathi, "buyani. Usekulethile kudla kwem khulukhulwane. Tifike tingane se bekuphake bakube ka kudla.

Tibute tingane kwekuthi ukufikise ngasikhathi sini? Bathi borina ukufikise ngesikhathi ni memeta kabulu. Wayesekuletha laha, wathi ngite ngirinike.

Tijabule tingane tik hohwe
 kwekuthi nempela khulukhulwane
 ne mubhe uyakuletha kudla, kube
 mnanji. Nabonina abasitakala.
 ngoba tingane phela tiyakhupha.
 niyati nani, munu mangabe ese-
 thi uyaphika, tingane tiye tibe
 titefa tikhupha. Uyaphika munu
 iyojwa nethi, eye, phakela mina
 kucali mana. Iyojwa nethi mina
 ngitodla lokuya! Isha iqoka kudla
 kweyise. Athi laha nina eyi-
 tshela ethi, eme, khayi, ekweyi-
 hlo loku. Ibe yojwa netothi eyi
 mina ngitodla nebawo.

Lethonya la khulukhulwane
 yilona laliceja yohu injaba.
 ngoba phela kucala tingane beti
 ngablangaphile njengetingane ta-
 ngoku. Lethi ingane ingakaphumi
 nemabele ibe seyelawa yitingane
 netiyisihlani. nayo seyiphika
 ihlakula yeda yohu misebedi le
 yebam nabajata. yeda netono
 tohe leti tebam nabajata

kucala ingane beyidlala. Mu-
 ti ube mubhe. Tingane tibe tini-
 ngi tibeletane. Mangabe sekufika
 malala wekuya komemeta khulu-
 khulwane, titojabula. Tiphume
 tohe tiye komumemeta. Kute
 kumemeta batali bethi atitodla
 naku kudla esekulethile khulukhu-
 lwane. Tijabula ke tide. Iya
 mbe futhi tiye kodlala.

netono betingengaka. Khawu-
 boni, ngoku tonu seledwa na-
 yitingane, ngoba tingane setahlala
 nebam nabajata. Tihlala tilalala
 bekhuluma mikhuba yabo yebujala

. Uyacala uyeva, sekuthiwa inga-
ne yasibanibani yede sono nesi-
-yikuthi.

Loko, ke, sekuyikufa kwelive nje
ngoba nathi sikhule live lisaphi-
la. Kojwa setihona tekole. Mina
ngite ngagqwalisa sifuba nje
nguyisilima. Sidlala. Sibukuda
esitibeni sethu selujaka. Mehlo
ate abe bonvu. Sibuye sesitodla.
Siyimanombatana esigoji Sibaringi.
Kuhona ufwan emumwe no
wayengangathi. Sibukuda naye
singati thina kokuthi kani ma-
khanda ufwana. Sithota naye
Sibuye siyofunja naye esiko-
leni.

Sata samangala ngamdlange
sesicejile laba edikoleni setingane.
Ngamdlange sengiya e Adams College
, sengiya kofunja Standard Seven.
Siyafika namakhanja, sek-
uthiwa yena utoya kohlala e-
jubilee ngoba ufwana. Tina
sitohlala esidlaveleni siloku si-
wela ngekuya kofunja, ngoba
siyimanombatana.

Kwaba yihona sibutana
kokuthi, "Kani makhanja lona
nyamba yena ufwana? Naku
sekuthiwa kuhlal' angahlali nathi
aye kohlala yena e jubilee laba
kuhlala hona tingane netimwe
tehafwana. Samangala kabulum.
Kwabithatha sikhathi kurijonja
kahl' lenjaba.

Sengite nganja kabulum neti-
njaba leti ngoba tinjaba atipheli
kuthina nje bonjaba kayipheli.
Mina bengiconje kubonisa nga

598

K13/27

Khulukhulwane kokuthi wayehona
kucala live lingaka khanyi. Atiwa
nangeligama le mvelingangi. Kuthi-
wa wajabula tino nebanu elu
hlangeni. Kubuye kuthiwe wu-
nomkhululwane, iyosatana yeli-
tulu. Kuthi ngeti kuthi neta-
tiwayo bayilimele esimu. Lesimu
kuthiwe yisimu ya nomkhulu-
wane. Uyejatskuliswa yihona eto
chumisa. Kudla kwebanu, ngoba
naye unesimu.

Ngoku, ke, kukelubala kwekuthi
khulukhulwane lona wayena nku-
lunkulu lona noseta waphenywa
yimaholwa. Kukelubala kwekuthi
mvelingangi lona nowajabula tino
eluhlangeni, wayena sima kaje
lo wemaholwa. Nokwathi ku-
hleliwe kwafika belungu bephuma
ngesheya kwelulwandle. Kwathiwa
yibefunjisi. Bafika nemqingo
weno. Kwathiwa yinqwaji yetinjaba
netinjquwele. Letinjaba etankulu-
nkulu nowasjala. Isitshela nekuthi
nwmoya. Banu labankhodayo,
nga bankhoda ngemoya, nangelisi
niso.

Kwase kuvakala kahle ke,
sekufika nebanu nabakwatiyo,
bayichasisa inyaba yevakala kahle
sejifunjiwa nakenqwajini yayo
nejinqwele. Nabo beyikhuluma
nangenomo. Banu ke, base beba
yimaholwa labo nabalahla tindlela
kabo baphenyeke bede njengekusho
kwebefunjisi.

Kanduba kube hona kuthanda-
za. Nekubonga. Nekuhlabelela ma-
culo eyosi. Kuthi ke, mangabe

munu efile, afakwe ebokisini, e-
mbelwe ngalo, sekukaje kwediwe
inkonzo yekumbela.

Kucala bekubalwa kabulu
mangabe kufiwe. Kwesabeke nge-
mpela, ngoba munu ufile. Nesijim-
bu asinakuphathwa yibanw bohe.
Utokuwatiwa munu notomlabla
lomunu.

Ngoba kwakanye kumbiwe
ligoji ligula njengalona leli lekufaka
libokisi. Libe selodiwa ligumbi.
Ligumbi leli limbiwe ngakasi kwe
hlaba. Lenek kungeza yena lowo
munu nfileyo. Angene ehleli.
ngoba phela u befa ceje, bangobe ma-
jole. Acoshame. Bamcimedede.

Kuba sekuthi mangabe kutongwa
bwa mnumlano angqwabwe noma
yikendlini yabe, noma yikesibaye-
ni sabe.

Indlini layo, umbelwa hona
ngoba ayibo injoda neyophinja i-
hlale kuyona. Noma bemngena
bafowabo, bayokwaha nemwe indlu
nabatomngenela hona ufati wabe.
Mangabe mnikati muti efile, ne-
ndlu yabe iyabidlitwa.

Ngako ke, kuhona munu no-
tomlabla. Lomunu uto ngena
yena ethuneri. Athathe tino take
angene nato. aff Afike amwendakale
kahle kulengosi. Abe semwemu-
kela, ke. Bemniketa yena. Amwe-
mukele. Amngenise. Amcosha-
mise abeke ngehaya. yihona e-
yothi mangabe esebuya, angejuki
anele avuke njena, aconye ehaya.
Abe yilidloti nelitobeka kubusisa
ehaya. Athi, ke, mangabe ese-

K13/27

mhekile waceja, abe sevala ~~ngelica~~
ngelicansi enyanga. Sdele ko-
kuba kuthi mangabe sebeciba nge
hlaba, uhlaba ungatheliki nte. uthi
nte yena. Abo sephuma, ke. Babe
sebuyagaba. baceje, ceje, babuyele
emahle ehaya.

Kube sekutholokala inyanga ye-
mahubalo. Ibacobele mahubalo. ba-
dle batocina. Kuthi, ke, mumu
lowo nonghe ethupeni wamla hla,
ashayehye iyomo. Makhubalo a-
dliwa ngembuti noma ngeyomo.
ngoba kufuneka ligati leku washisa
abe sedliwa, ke, njengekweda
kwenyanga leyo yemakhubalo.

Nohlupheka.

Sizathu nesingeje ngithi ene
mumu ufa ngaleyo ndlela nabe
fisa kute afe ngayo. aye laho
futhi laho ekaji esebedela hona
ngejwe yinjaba yekufa kwa-
Nohlupheka.

Nohlupheka lona, ene, wa-
yeshizwe wuyise emithwi wu-
nina. Wayamba naye ekesi-
swini wayogana inyanga ya-
khoza. Yamphatha ngemakha
mla wate wabeletha wondleka
kakhle wate waba yunombi.

yise wayeyisikulu ngetiha-
thi ku busa Cetshwayo. Kwa ku-
wukhuba wetikhulu kuya ko-
kwethulela iyosi matibulo ato.
mangabe ethuliwe lamanomba-
tana ayeye abe wumndlunkulu
Lomndlunkulu, ke, oweyosi.

Kutolhi ekhathi kwawo

nyosi itikhethela labo nabatoba
yitisebe tayo. Kuthi, ke, labamwe
batoba yimdlunkulu loyimajoda
kati ahe unwanwa lowo.

Ngoku, ke, lomdlunkulu
loyimajoda kati utosoma, wenje
Uthe so wulobolwa eyosini, nje-
ngemajoda kati.

No hluphaka yena, wagana
mveli Mhlongo. Watala inombi
nesiva (ngingasababali nabafayo).
Lesiva ligama layo leyise wu-
mqhuthwa. Uthe laha ewufwana
, wafa yise. Wasala nenina.

Uthe lahe esphelele ebusi-
veni lofwana, wayambela nga-
kennamponjweni. Wafike wa-
garwa yinombi ya Yasitele.
Walanja nina baha laha em-
zumba.

Mshakazi nenina bevana
kahulu. Loku lenombi ya Yasi-
tele leyarigane lofwana wake
ya yizinanjane nengatange i-
mbone nenina yondliwa wu-
yise, kwabe ithole nina kulo-
hinatala labafike bevana ka-
ngaka naye.

Kwathi laha mshakazi
enetingane netinathu, wabung-
uka mqhuthwa. Wayamba
mwaka woko. Walanjela ti-
bongo tekhwabo letithi, "Wena we-
nyomane ya Mgabi leyejuka
mimwaka mwaka! Uthe ibuya
yabe ikhwela nijudukatana!
Magamatha! Inga yinombi iya
elisokeni! Soyingose. Bebe
wabo Langa."

Mshakazi lona wayeseyilesi
yukuhwane nesifunjela butisha
sabuceja.

Wanele wayamba mwaka wo-
he ngokutshwa, ninatala wathi
kuMshakazi, nanami, yamba
nyosebeda kubelungu baho
mina ngitohlala patingane.

Lofwana wami ilanjela tibongo
tekhwabo tekuthi bayebenjomane
yamgabi nyejuka mimwaka-
mwaka, yathi ibuya yabe se-
yikhwele mijudukatana. Naye
ke usejuka yona mimwaka-
mwaka leno. Obuya esekhwele
mijudukatana leno.

Wasuke mshakazi wa-
ngena kufulumeni, wemfunjo
wafunjisa bondleka, yayam-
ba mwaka lesiva yabuya.
Ayiphinjanga yaya njawo ma-
ngabe seyibuyile, yayisalanje
lusiko lolo.

Baphathana ngekuvana
njalo neninatala neMshakazi.
Ninatala waba nesineke ne-
sibutu sekudamane esocela
mshakazi tinjaba netinjala
tekuhlala kwebam erjilo.
Njengoba yena wayeyum-
dunkeni ngesihathi sace-
tshwayo. Naye nabajala bohe
babeye banatshela tinjaba neti-
njala kuli kofika esikhathini
sathaka.

Mshakazi yena, leno wayi-
jabulela kabi. Wayeseyibalela be-
lungu baho, wathi bayayithanja
belungu baho (Hulumeni). Waye-
sabale, kwa buya mklomelo.

Wayesabale kwabuya mkelomelo.
Wayesabale, kwabuya mkelomelo.
Hhame! Nawo khlole! Belungu
kani bayayithanja lenjaba ye-
bam ho.

Kuthi mangabe kufike mkelo-
melo njena, mshakazi athenge
inyama netiwa nematiye ne-
tino tohe netimnani athengele
ninatala. Badle. Tiphume tinja-
-ba, ngoba atipheli.

Lena yejeka, yejeka, waye-
-sebuye eyivela kummeni lo
wasepitoli (government ethnol-
ogist). Wathi ke ngelwi lake
sengathi matisha angayeka
sokwenle kwalisihashana.

Uthe ekweda lokw wayese-
tholele kokuthi kani mshakazi
wenjomane lena wati silala ne-
tinjaba tesifatana. Wayesembale-
la ingwaji emshela kokuthi ye-
na angachubeka abale. Mikel-
melo uto khlole lisu lekumthobela
yona esikhwameni nesimwe.

Naye, ke, lomshakazi sewa-
debeleka, nje ngekubala ngo-
ba leno yahe ave eyithanja
sengathi yisahlukwati muni
ehla la ebala ebuhuma tinjaba
tenjulo.

Loninatala, usebedi waha
waba yikhlole ehaya netingane
apheke badle. Umshakazi waye-
funjisa. Awuke apheke ayambe
abuye edla lokupheke wunina
abe sepheka kwemashona.

Mnumtane yena wabasoba masimwe.
Uthi laba ebanjwa hona yikw-
hula athathe lukhamvu afa ke

K13/27

hamu haku khipha.

Losebedi, Bwehlukana kwawo wabaphatha kahle, wabenelisa koke. Babhlala kahle ngempela kulomuti, nganokubulu kwana loku, netingane tabo futhi tabhlala kahle. Kwaba wumutu wetikhidiyo netivanayo. Kwaba wukuthula. Kwaba hona sithudi kulabanu kulomuti wabo.

Loninatala wate waba wumumu, nje nomjita. Kojwa ephakalwini njalo apheke ino nayatyo kokuthi itothanjwa yitingane take. Kuthi laha tihlangana hona tida tija bula.

Kuthe nga October, 1942, loku mzukulu wa he welitibulo, John Mhlongo, ufunja Standard Seven Adams, yise nemina hamba lela indwaji bamthumelela imali kethi atē atithengele tino angabuyi. Atange ayithole le ngwaji wakhwela weta ehaya. Kasi koke kusanganiswa wu mvelingangi. Wejela kokuba ufwana ato valalisa nirakulu.

Wafike wambungata. Wamupha tiki wathi athenge ino nayi thanjanyo adle. Wathi aphekelwe uphako weyuku nemacanja ayo nabatata nemawolintshi nabananema khekhi. Nina wakweda. Wachawula kuninabulu. Wathi utē ube yinjoda fwana ucinise muti wezihlo ngoba ufunjela loko.

Kusukela kulolosuku mshakati lona wafikekwa wukutimisela

Kokuthi nyengoba wuka kahulu yena eyopheka, kuhle anele kuvu ka njena aye kothanjata kuninata-tala. Kuthi noma sokuyolahlwa kuggine yena aye kothanjata kuninata-tala. Leno yamwenelisa, ngo-ba wasuke wafikelwa yikuthi kojwa angamuphani ninatala lona nomthanja kangaka.

Kojwa kobe lokw kwedekanje aguli ninatala. Nyaphila nje. Wayeseloku eba wekuba wekuba abe mihle kahulu. Abe mofu athi thw. Agcoko kahle, egdoka tingubo taha natithungelwa wu-lomshakazi wekhwakhe. Agcoko abe mihle.

Abe yiloku ehulumama ngekwehuleka enombatanyaneni ne lama John. Inemunwaka ne sishiyagalolumwe. Athi funja kunyoko upheke ufunje. Mina inombatana yami yaphika ingane. Babe yiloku bethi majozo wahhapha ingane wayiphakisa ayisatholi na kutiva kashela nayo, ke, ibonwe yikanw. Kani ngizayisita ingane yami. Hhaka abeke, ke. Nohla ngakube usyahlipheka. Utele tingane netingaka njena netyisisishiyagalolumwe nje, eweli upheka kwshe mifula. Nawe kuhle ufunje ucinisha kunyoko yihona uyoba wurumw.

Aba seloku enekuhulumama kwekuconyisa kumshakazi ma becosa njena, athi uyabona, nanami, ubomshaya zincane lona ahlakani phe apheke. Kojwa

598

K13/27

Njaba ungamshayi yena ngoka yungane.

Kute kuthi mangabe John eganwa ute ungagabangi kwe-kuthi uyofwana nawe. Ukute nihlale kahle njalo, ute umnikisa isimu yabe efika, alime. Kube lona masimu ekhokho nesimu yabe. Aphoke nihlangane ngekudla. Uyobona, ke. Nohlala kahle njalo.

Uthe nihlanga etoyamba ku sasa, wafika mamabala, mahlwane. Wafike wathi kuyena, ene, uke ungiphe madanja abe yisi thupha ke ngede makhekhe. Utongedela mshakati, litisha lami ngide makhekhe ngivalise. Athi mamabala, ene, wuya ngaye salukwati? Athi yena Nohlupheka eng ngiya ezubwini. Athi mamabala woyamba nini? Athi yena, ene, ngoyamba kusasa. Athi mamabala ene, awu! Salukwati, wangokola ngeno nembi ungeni ugula? Athi yena salukwati, ene, Phela khawe ku yibanu bohe nabafihlelwanyo lilanga. Kulekwe njena, ngo ba phela bahleli njena bohe banwanwa kuphiliwe, akuho munu nogulayo. Nabalukwati lona umununu njena wekutingokolela njena.

Sekuyasa futhi ngemsondo luko ngandlanga etoyamba kusibhwa makhoza.

Ahabe, njalo wayenenjodakati izimwe. Lenjodakati ye-

K13/27

lama yise wa John Bekisibusiso.
 Lenjodakati, ene, khave yabe ku
 je kahulu, nemnewako, nyengo
 ba yena ahe laha emjaha nga
 kasi kwengqanguba, nye, yona
 yabe ngakasi lahaya e Ntsha
 mbili. Live limwe lehukene nga
 tifunja. ngoba kufike kube ho-
 na emjaha, nake mbande
 kube hona ka Bayela. Kube ho-
 na obukwini. Kube hona
 entshambili.

Gadababo ke yena wayabo
 entshambili. ngoku, ke, uneti-
 ngane netiyilithoba ngoba phe-
 la ma khosi aye abangwe.
 Unelikhosi limwe ngako, ke,
 tingane tahe tiyilithoba ngoba
 ali bahwa likhosi, Inombi yeli-
 tibulo isagqagqile njena.

Uyafika, ke, Maahlongo nga
 nolumwe lusuku. Uyamba
 nenjodakati yabe, mzu kulu
 wama khosa. Usenjile, kojwa a-
 kobi nanwanwa. Uyamba naye,
 ke, inombi lena newumzuku
 , babayambela nyalume.

Bafika mshakati uyatsha
 la, utshala majumbi. Bafike
 bathathe mageja bantshalise
 atshale aceje sohe sijumbi lesa
 mshakati nenjodakati nem-
 zuku. Babuye baye e hoya
 hu khekhekati. Bayodla. Baya-
 dla, ke. Khekhekati yena ene
 nthi kusasa anoke nithelke
 esimwini ekhwami. Kenise
 kongitshalela nami, ngitoni-
 phelela lijili. Ngolithengela
 inyama netiwanidle nesuthe

Yale injodakati ithi, ene, nge
ke ngite kulelo jili, namsu
kuhu naye futhi ale. abe sephe-
njula, ke khehlekathe athi yena
ene, angihathali, uhona nana-
ni mangubo, utongitshakela,
nina bengithi, niya thanja
kokuba nainjele litho, bathi ene,
khayi asinasihathu sisabambekile
nathilaha sibambeke hona.

Ibe seynaphela, ke, leyo njaba. Ba-
dle qede bangambe. Uthe efika ehaya
mamhlongo wayecuthulwa yisisu.
Samgulisa lisonta lohe. Kani u-
yabikelwa. Ke kojwa khele-
khehlekathe aguli nyatizambela
nje njengakemi hleni.

Kuthe ngemambulu ke, lilanga
nayamba ngalo wativukela
nje, engenalutho, njengakemi-
hleni. Malokatana yena wa-
khandeka ngempela. Wavuka
yena edangela. Kwala noma
athi siki. Wehla waya hona
khuseni ngeluvivi. Waya ku-
ninatala. Ngoba wayesekhede
usebedi wake, njena kokuthi
yena ngoba uvuka ka kulw,
utovuka ngeluvivi aye ko-
thanjata kuminatala. Abe se-
phuma ke, eyopheka kudla
kwakekhuseni aphake badle.
abe seya esikoleni, ngoba wabe
eyilitis hela.

Nangempela, ke, waya wathanjatai
wayesephuma, ephaka, ephaka, badla.
Wayamba waya esikoleni.

Wathi eyamba emtiri wake
wayetshela unyeni wake kokuthi
bate bangamubeki ngekuphuma

Kwecikole, ngoba usayoke aphume
alanye bontshisi wabe nabewu-
thenge ku mahudladla, ufati wa-
mbula wa Qele.

Nangempela, ke. Saphumasi-
kole. Wathi uyayamba mshakazi
kwala. Kwathi akayekhwakhe.
Angayi ka mbula ad. Nangem-
pela, ke. Wacoya ekhwakhe.
Wayistumela ihlidiyo leyo. Wa-
fika knyilobu utimba ushonek kasi.
alange ahumle naku humla.
Wafika ceje wacoya bona ekhwa-
ba. Wangena, wahlala.

Ninatale wathi, ene. "Sewufikile
nanami?" Wathi yena, ene. "Ewene,
sengifikile mana." Wayesethi, ene,
thatha nako kwala kwabo laho etihu
udle. Wayesethula batata nopheki-
weyo. Wadla. Wadla. Kaje uphe-
kwa wuyena ninatala, ngesi hathi
mshakazi eyamlile.

Uyadla, ke, mshakazi, bekheli
narinatala. Uyakhuluma, ke, msha-
kazi, uthi, ene, "Bengithi ngitophu-
ma ceje esikoleni ngiye ka mbula-
wa Qele. Ngabuye ngayeka ngoba
ngibona songathi litonetha. Bengi-
thi ngitolanya imbewu yami
yabontshisi nengangiyithenge
bona." Abe sethi ninatala, "Yamba
nanami, ngeke linethe. Yambela
mina. Ufike unghodele ku ma-
hudladla. Kwakwumngani wa-
ho mi nomhulu lowo. Ufike
uthi ngithe kukh angiphe ino
nayidlayo. Futhi mina ngang-
wumngani nomhulu weninatala.
Ube sewungiqelala nakudlayo."

Wayamba, ke, malokatana.

Wabafiqe ehaya bobobili bokralu-
 dladla bema mbulawa. Bam-
 bingelala wawuma. Wabuta ke
 mbulawa kokuthi ute ngenjaba
 yabontshisi yini, Avume. Abe
 sengerisa injaba lena yerina
 ethi, ene, "mana uthe ngite ngi-
 mhodele ku wena. Isho ku
 madladla. Athi yena, ene
 mana uthe ngimkhodele ku-
 wena ceje ngingelele nokudlayo.
 Abe sephenjula madladla
 yena ethi, ene, "Ngineligela ngo-
 ba angitange ngife kobona
 lesisalu kwati. Siwamngani wa-
 mi nomkhulu. Futhi sasiw-
 mngani wama metala engu-
 kofi. Kwathi sokwenja inombi
 yami, khawe saka sangjabulisa
 yemajoda! Bayiqmelisa ngemi
 shanyelo nemibili yengongori
 neyelukwe kahle. Kwathi na-
 kesigqawini inombi yami
 seyike ka kwaphuma lemisha-
 nyelo ceje, banu abakhohlwa-
 nga bebona mishanyelo smihle
 lokw phela laha ekhethu ku-
 lalive, siye sigcobe mishanyelo
 yelisunju. Kwathi laha unana-
 mi esehipha lehlobo yalemisha-
 nyelo, banu bananywa.
 Futhi wabuye wangipha
 sithebe sahe nesilobwe kahle
 yini pho! Lokw thina laha edasi
 siyatehuka nye tithebe. Yena wase
 luka wasiyala, wakhipha bucikwe
 bwahle lobwesabekayo. Wasiloba
 wasiloba, saba sikhle sababotisa.
 Usengijumatile, ke, ngoba yena
 uthe kokuba aphele mandla eku

K13/27

yamba, tinjaba tekuguga, nami
nina mngani wake, angabe
ngisamvakashela. ngabe sengi-
bonakalisa kakhle kwokuthi kani
wuyena nowayengithanja ngan-
tlanye. ngoba sasibonana naye
esatijambela.

Ngoku, ke, ngitokwedesigani?
Ngingamnika kudala kuni? Loku
nembila ngeke wamisa ngalu-
tho. Nabatata angeke amisa
ngalutho. Wayesengena endli-
ni. Afike ekha bonshisi wake
noyilimajin. Wanika yena m-
shakati. Wathi ene, kubhe ato
afike afike yena ninatala a-
khodela mahdla ngawo ku-
yena.

Wathi kokuba amnike, am-
tshela mavi ninatala, wejabula
wajela. Wawuthatha wawubub-
lobontshisi. Wayesethi ene, kha-
w! nguyabonga nanami. Lo-
bonshisi wami utolshelwa
lahaya esimwini yami lahang-
tshala bona bonshisi.

Badla, ke, kudla kwakusihlwa.
Wayesethi ninatala ku mahakazi
kubhe amfujumetile madi-
togeta utimla eselala.

Kwaba yilaha kaje kufike
tingane tenjadakati. Wabuta ku-
tona kokuthi nina usenjani, loku
wayesenelisa lobe ekhwelewe yi-
sion. Jatshi tingane, ene, use-
singile nina. Wayesethi nina-
hulu ene, nintshela kokuthi ngi-
yejabula mangabe esephilile. Ku-
hle aphile yena kugqame nina.
Wayesethi atimkele litinyane

leyukun etipha lona.

Kuthe kusenjab, tomata-
mamsabala lona, nowaye-
qele kuzena macanja ngeliso-
nta ta theleka esibontshisini.
Wayesetibona mshakazi, eka-
bata. Uthe esagijima eya
kotecela, wayesephuma nishatala
enika ingane yenyoda kati lu-
loko lwake ethi ayigijimo iye
koshayisa mshakati tomo.

Watikhipha, watiyisa lona
ka mamsabala. wafike wa-
babata. Nabo bethuka ngoba
bebengaboni kokuthi kani
tomo ti tojwa. Ufwana aya ngu-
kutona uti vulele ceje wa-
tijejela. Yena wabuya watoti-
dlalela ngemva kwendle.

Sekuthi kokuba kufika msha-
kati ekabata, eta netomo, sek-
yihona ethathela ufwana, eka-
leka emva kwendle. Yise we-
fwana naye sekuyihona ethu-
keta kokuthi kani bahlali
endlini, nje tomo ateluswe
mum. Base bebonga, ke, na-
bo ngoba kona bebengati ko-
kuthi kani tomo leto ti tojwa.

Wayesebuyela emva, ke,
mshakati. Ifika emtshela nina-
tala kokuthi bekekaje bengati
kokuthi kani ufwana lona
wekwehisa atange aye kokwehisa
ulibele yikudala ngemva kwe-
ndle. Batho kokuba keve, base ke
mshaya ufwana, wayesetehisa
tomo leto. Wejabula, ke, we-
neliswa ninatala. Ngoba ku-
dla akufuni kubukelwa ne-

tomo.

Mangabe sekundine ke, waye
sephuma kucala ninatala eya
laha elala hona. Ushinge ethe m-
shakati akamletote madi lafu-
jumeleyo aqete utimbas waha.
Wawayisa nangempela. Wa-
geta wathi ju.

Wayesebuse ingena nelitise
mshakazi. Loku phela ubeshinge
engali phuzanga. Cha, afike
alibanga. Ake se mrika madi
mshakazi ethi apute. Cha,
awabonge, athi funa am-
cumbise. Usegete usembele
uyacwebetela. Kojwa aguli
nya wo.

Mshakati, loku wayeyiliho-
lwa, ake sathi yena ene, ake sithanda-
late. Ube sehlabelela. Athanjalate
athi laha eceja, naye ninatala acala
nelimwe ligulo leli nelithi: -

Yosi ngawo musa waho
bona muphefumlo wami
Ngigucile ngembili kwaho,
Susana tohe toni tami.
Chorus
Susana tohe toni tami.
Ngigucile ngembili kwaho,
Susana tohe toni tami.

Chorus

2
Bawo kaje ngejukile!
Ngingalati ligala lami.
Ktonjweni ngangifile,
Susana tohe toni tami.

Chorus

3
Ngimuvile musinjisi
Nowethwala ligala lami.
Ngijiniwe ngibuzise
Susana tohe toni tami.

cho

598

K13/27

Jesu ngibuyela kuwe
 nabo bahe bubi bami
 ngamukele ngemusa waho,
 Susa tohe tono tami.

Chorus.

Liphela ceje leligulo abe sethanja-
 lata naye. Aceje. kuvuka abe
 sebuluma. Athi yena, ene, "Maha-
 kati muhle lomthandalato waho
 nolo' utoweja laha endlini ngifuna
 mangabe iyosi ingisite. Isuse tohe
 tono tami. Ngoba angifuni neli-
 qashati lesono kumina. Ngifuna,
 ene, ngithi nangamdlange iyosi
 yami ingilanjile, ngifwane ngiti
 yambela nje kahle. Ngingabe
 ngihlupha tingane tami."

Mshakati abe nelwela. Abe
 semtiba futhi. Athi yena ninatala
 ku Nombikati, "Nombikati, phuta
 litize leli." Nombikati alibale yiku-
 lungisa tingabo tahe emgibeni.
 Athi yena ene, "Phuta, phuta, Nom-
 bikati." Abe sethi yena Nombikati
 "Hawu khulu, ufuna kusebedisa si-
 kiki yini?" Abe sehleka kahulu
 athi chabo' ngitokwejami ngesikiki
 emwini loku? Benginani loku
 ngingathi mangabe ngiphiswa
 ngiphume. Ingant' ngesihathi
 ngisilwe yincola ngahlada lu-
 jenda lweh bende. Bangethwala
 banamami ngesihlubi. Ngafika
 ehaya, ceje, bangiphudisa maku-
 bomshakazi laba bathi ene angi
 phumele esik ecubeni. Ngathu-
 la nje. Waphuma uthi esuku
 ngawhipha, nje, ngaceja. Uthe
 kokuba uphume uphela, kwabonwa
 wumina kokuthi sokusile. Ngavuka

nga wubutha ucuba ngawubhitha
kuse, ngatihlalela. Nohla, ke, bengi-
nani laha ngingata ngiyeke ku-
phumela enyango?"

Mhaya, ke, babuye bableke. Abu-
ye endlale aceje. Akhupho take-
haya agcoke tinguba nangakasi ne-
tintsha, tekuyamba, ngoba phela u-
setigetele utimba wabe wawuthi-
ju. Myesuka laho ucoca tingu-
bo take leti nabe kaje itigokite,
takehaya. Uyabopha utibeka kahle
abuye athathe tingibo take tekun-
lala, a mbathe ngoku.

Mshakazi yena uhleli nje,
uphelelwe yisireke. Ubukele.
Sengathi ihlidiso yabe iyam-
lakha. Abe sethi ninatala, ene,
"awu! nanami, usalinyeni, loku
usebedi waho usuwucejile njena?
tingane tembeswa wubani? ya-
mba uye kolalisa tingane."

Kube sekusheshe kufike m-
conjo kumshakati, wekuthi, ene,
ma kube ninatala uyafuna ku-
sebedisa sikiki. Wenceke yena
yini ngoba engumunni wemtini
lomconjo umwede alalele ma-
sinyane lekusho kwenina ethi,
ene, wena usalinyeni msha-
kati loku usebedi waho usuwedile
njena, yamba uyokwembesa ti-
ngane ngoba nathi sesiyalala.
Abe sesukuma, mshakati ngetim-
ba nomuje. Athi ene, "awu mana
sengathi tingalala kahle. Nkulunku-
lu alale nani." Aphenjule nina-
tala athi, "Yebo nanami yamba
uyolala kahle netingane. Nkulunkulu
utolala nani." Abe sephuma,

K13/27

ke mshakati, eya ekhwakhe, elawini
ngentla.

Mangabe efika laha elawini, u-
figa unyeni wabe engakolali. U-
hleli ubuthe netingane neti-
mbili netingane, netelamanayo,
bo Ntombezingane na Ndabazabantu.
Njabatebanu unemimwaka ne-
mithathu, uphethe wesine ~~ndabama~~
Zincane.

Mangabe nina efika laha
ngehla elawini, afike ahlale nje,
a phelelwe yisineke. Angolombe
Zincane. Athi yena, ene, yini
mana, ulungeleni kangaka
nohla? Watithulela njena, wa-
blalisa okwemshakati, eshi! mame!
Uwachanya? "Abe sethi yise, eshi
uachumbule ngamalange sishazi.
Ake ngohlala ejite kwake, ke ngi
bane kokuthi angeke ahlake yini."
Bangcane bangcane nenombi
yake. Behleka bona ngoba ben-
dlalisa. Kojwa angabaphenjuli
athi kokuba abone kokuthi ba-
lwa nelisu leku mhlelisa, abe
sesukuma. Angahlaki.

Athathe ushanyelo. Ashanyele
abe sendalala Zincane. Athi
"Wota Zincane ngikulalise, ngi-
kwembese." Athi Zincane, "Thayi
angoteli sisahlali nabawo."
Abe selaka tingubo nina. Athi
seluyotembesa ke nombi. Athi
Zincane kulungile mana ngo-
ngena engubweni mangabe se
ngotela ngoba sowuyelakile
nina. Abe sendalala
yisabo Zincane, aceje. Abe se-

tendalalela yena na njaba. Abe
~~sebu~~ sethatha njaba, sebelala
 alale engahumtile. Abe yathe
 njaba, "khake uveze ncence
 mana," njengakemihleni, pha,
 asuke nina athi yena, ene,
 "haya, ncence ukuje nohla
 ufihliwe yitingubo." Kwatise ke
 kwekuthi sekukhahlanayo batha-
 ngo ku njaba. Abe selala.

Mangabe unwanwa elele,
 nanina nawu ulele nangane
 uyabalisa ngehldiyo. Azama ku
 thanyalata ngehldiyo, loku wayeyi
 libolwa. Athi, eni, "Hawu! Yosi?
 Kwejenani? Yini nengeho?
 Kojwa yini lena nongifihlele
 yona? Kojwa yini lengeho ne-
 kungathi ungifihlele yona yosi?"
 "Uphelile hona laho lo wo
 mthanyalata waha."

Ba buye balale ke, bonombi-
 netingane beneyise. Athi esaya
 kasi zingane a be sehonga.
 Yise yena alale. Ake akube
 nje, loku phela niyati munu
 nomjala uke akube kucala
 mangabe elala. Kube yihona ku-
 thi lelele. Kube yihona elalayo
 Ingane yona yaliwa yikuya
 kasi nje, ibe sezihonga.

Yise ke, wala la. Kuthe la-
 sebuthi lelele beva, "Ngongongo-
 enyango. "Wubani?" kusho yise.
 "Yithina," kusho bonombikazi
 Rabalala nakhulu. "Khulu ithi
 ene, ake nifike kuyena, ihldiyo
 yaha ithanya kwemuka."

Babe sephangelana enyango,
 ke, loku bebelele begokile. Bathi

K13/27

laba bengena kabulu, kuryamba
mshakati ngembili. Kuba sekufika
mconjo kumshakazi wekuthi ku
tothi bengena ke baguce kucala
ejute kwake ake athanjalate ku-
cala kanye bavuke, ke, ke babute
kwekuthi kuryani bulu na?

Tempela awuvulawanyang
lona. bangene. bafike bagute.
Athanjalate mshakazi, unyeni ye-
na uloku ethi, "yemeri" ngoba
phela maholwa ayeye emane-
lane kanyalo mangabe ethanja-
lata. Athanjalate, ke, msha-
kati, lokwi bangene elele, nje,
enja unyeni yake elele ngeli-
hlangothi lwebunxele. Kubeke
ngenyango, kuthi laba ethanja-
lata ephakathi nawo bamuva
ephefumula. Bona ba'ba nengconjo
yekuthi usalele njena. bathanjala-
ta baceja. bavuka, bahlala. Babu-
li nje, mshakati yena mconjo ko-
kuthi nimalala usathathekile, usa-
phumula. Utothi angaphaphama
abute kwekuthi, "kuryani mana na?
Injodana yona mconjo kokuthi,
"mana ulele. Utovuka nini ngoba
sesivukile emthanjalatweni?" ba-
linjele sikhashana, bethulile. Benga-
tshelananga mizabango yabo
abe sesuka ufwana lona lya kolala
la ejute kokuthi uyaphefumula yini.
Alalele alalele, abe sethi, "mana a-
kasa phefumuli."

Kuba sekufika tibinjii kubona
banwanwa laba. Ithi gidi. Kuphele
timyembeti dwa. bamtalise kakhle
bahlale. bakurye bathanjalate futhi.
abe sephuma ufwana etshela kabe -

Swane bane. Bafika. Kube sengathi
yingane kwane ngoba lomunw atange
ake agule alale kasi nanolulojwa
lusuku lolu. Bababate bahelwane
nabo ballale kasi. Kuhlabelewe. Kutha-
njalawe.

Kuthe laba kumonjo tayomo, ufwana
wathumela khekhekhe, mahelwane.
Wayambe ehabikela bohe nabayitihlobo.
Ngoba ngekhathe kwetihlobo kwake ku
hona izijodakati neyenjela ka Thango.
Lenjodakati inenombata ~~obesig~~
melwe kojwa ingakanyi emtini.

Bafika. Batigingga batigingga
behala bebukutaka. Ngeliquku laba
libashiye bengalinyele. Ingane lena
yona ikhaka ithi, "Hhawu! Kati ngi
toba yini mina, Hhawu wangishiya
ngingakanyi emtini. Hhawu! Ngitoba
yini mina kababa! Bahale bagingqike
benemkamalunabe! Naye eti habala
etshi! "Hhawu! Ngitoba yini! ngafiq-
wa yibujala ngingati! Ngitotenjenjani
tingane tengane yekhwethu! Yona
ngitoyenjenjani ingane yekhwethu, na-
mi ngiyingane nemwe! Naye babo
!" Ba hale bahale bebalica. Babuye
babambe tibinji bathule.

Sebeyafika, ke banu bohe laba
bebabata, molokatana, useginge
libwe nje. Usebalanyisa nje, naye
kokuthi bhagulanga. Ufwane waya-
mba njena. Bababate banu bethi
kati utoba yini ngane ya ngubo!
Loku banu tifunjisela ungenceni lu-
tho! Ushiye munu ehaya! Namhlo-
ngo atiyambele angenceni lutho
enomunw ehaya!

Bangene njalo bahlobo bababate
bathi, "Wate wakubona nokuhulu

nana ngubo! Wasala elukhala! Washi
ywa yiligugw laho nelingaka! Laku-
shiya lingasaglanga nanelilanga
njena nelilojwa!

Babe sekemyala! Bemyalala bona
etulu kwesijumbw. Bethi, "Nako, ke, bu-
jala mangubo. Laha emtiri wamblo-
ngo beku wumuti webanu. Nyoko
u behleka. Bekungaphumi munu
elambila. Uhetigodle ekhuyafhemu tinga-
ne taha Mbencosula nana kungane
anike mabelwane. Nayo, ke, njoda-
kati yekhwenu. Nato, ke, tingane
tenjodakati yekhwenu! Labanu beke-
ngibilikile beta ekhuyakha kuhona
nyoko. Behlwa yisandla sahe.

Nohlanya, letingane tohe titohala
tigcothwa yisandla sahe nesitofi-
nyela, sigodle kudla. Bapheli nya
banu laha ka mhlongo! Begcothwa
yilulaka lwaho lwemona. Wencene
songathi banu batofike kaceje
likoyi laho kani ngeke." Banyala
banyala mahakati. Kube kusangene
lowo, amyale. Kube kusangene
lowo, amyale. Kube kusangene lo-
wo, amyale.

Bate kaceja kulungisa indlu
yabe. Wamgeta molokatana wam-
mbathisa wamthisa ju. Wamthu-
ngela nesigoko sahe nesihlophe
wa be sehipha lishidi lahe nelisha
bakwethu, nelihlophe, emwembesa
ngalo. Bsemwelaka ngengubo yabe,
yebunumtane. Ngoba phela khebhe-
kati wuyena mnumtane webaya.
Unengubo yabe naye avuke ngayo,
nje, aphumele enyangokuseni
Leyo ngubo ifwanele ibonwenga-

mdlango eyamlayo. Banu babona ko-
kuthi kani khekhekati lona uberaya
ingubo yake. Ihimphethe kakhle injoda-
na. Ihimwembathisa.

Wayesebuye emwembesa, ka, nge-
ndwangu nekhophe ngetulu, kwengu
bo leyo. Sekungenattingana ~~tebanwama~~
bake kobobili, kamwe ketingana Teba-
helwane Tafike tema. Wesukuma mina-
hu lona, mshakati. Watihombisa wathi
"Bonanini nanyu hulu! Ligala lisilahlu-
le. Useyamli. Kojya ningayeki ku-
ta laha ehaya nibe perithi hulu a-
muko. Ngihona mina. Anojwayela
laha ehaya njengoba benejwayele."

Kwase kuthanjalahwa. Sebemtha-
tha ke. Bemyamlika bemusa emtini
wake laha beyamthala hona. Wa-
fike weda naye mfunjisi ngekweka
Kwase. Bawusekeda usekedi. babuya

Bafika efuleni. Timadi tamyalai
mshakati kubekuthi utogeta njalo
utimba ekuseni kusemnyamana.
athela athela madi etimbeni, anga-
bucungu. Kote kuphele sibathi se-
kutula kwake. Abe sekuphuka ne-
madi. Apheke.

Kwasa, tafika tiboni. Tirijwenjwe
ngetinjwenjwe. Titohala tibabata
kokuthi maliwa yini Makhoza
engagulanga. Abe selanja mshaka-
ti ebalanjisa.

Kwase kufika yena unanemjo
dakati lona, zikhonyaphi. Iseto-
thelwa amadi. Ngoba phela naye
uyiyosatana ekhwahe. Kani futhi u-
senjile.

Wafika bekhedamisile mshakati
nenyeni wake. Abate bambingelala.
Kwase kusuka yena mhlongo. Wayese-

thatha sigobongo nesijala, wahlephula
lugebeti kwaso. Wathatha sigungu
wasikhuba wasigandela ekhathi, wa
thelakhathi.

ngoku ke, wayinika sicungu
ku kuba ihlafuni inombalana ikh-
wife etandleni. yase yikhangela
wathela madi nhlongo. yehluke
nisa tandla, achithe kela kasi
Waphinja wathela futhi, yase
iwakhangela, ke igeta tandla
nebuso. kube yikhangela seyingena
ke, kumka ninahume.

Naye, ke usethula. Sekungena
yena ninahume. Ephethe iyuku
Useyinika inombalana. Ethu,
ene naye iyuku bengikunika
yona koku ba ukudle kudla
kwalaba ehaya. Iyithathe, ke,
inombalana.

Abe sehulumu ke, mkarina
-lume, ethu, "Ug" belisilahle, ke,
ligala, nanejadewetshu. Utibonele
ke, kuthi nyokohulu simlahle
ngobu. Ungach' kokuthi amesho
nyokohulu ube sewuyeka kuta laba
ehaya. Ngihona mina. Yeja nje
ngoba beweda ute kumina. Noma
ut'hanja noni kumina ungange-
sabi. Ngihona mina esikhundleni
senyokohulu.

Abe sesukuma, ke, ephaka
kudla bedla. Ibuse iyambe, ke,
inombi yenjodakati.

Kuyasa kufika yona injo-
dakati. Ayithelele nayo madi.
Ayinike iyuku yekudla kudla.
Ii ke nayo kumkamnewaba. Aku-
lume wona mavi lafana nalawa
hulume kuzihonjwaphi, esho kona

Kwekuthi, ene, "Seisele ehubala, ke, ngane yekhwethu. Utikonele, izolo. Ute unqasho, ke, kwekuthi sekuphile. ~~Koko~~ kuba nelihaya lekhwenu, ngoba sekunyambe mana. Ute ute ngoba ngihona mina. Noma urakwe yini, ute kumina. Noba ulambila, ngihona mina. Naharwanwa bete ngenqoba bebata kuninabulu, ngoba ngihona mina." Abe sepha ka kudla, ke, bedla. Ihlalahlale, ke, injodakati, ibese-yiyamba.

Kwase kuphela, tisenkuleto tekuzila, basalala hona endlini yenina laba ayambela hona nebanu bantobona, beloku befica babafiqe hona.

Kuthi kokuba kuphela leto tisenkuleto, sebesinyile, baphumela emagejeni balina, balakula nyalo basebede kubuyela hona ekhwakhe. Bate bathola imbuti. Yancumwa. Yaphikwa kwaphikwa kudla futhi. Kwabizwa banu na babesebeda ngelilanga bekungqaba salukati lesu. Bafika ka. Kwadliwa kwathiwa ju. Kwase kuphagulwa tandla ngeniswani. Kwase wusakatwa esiba yenini. Loko, ke, kusho kokuthi sebeswase kuhlalwa ka

gete tandla. Sebengaphuma ka hlangane nebanu. Bawusile mawazi wekufa etandleni tabo. Bawuhiphhe ngekubhala liwundlu seli ladliwa pageta, tandla ngeniswani walo.

Nabo, ke, lucoko luabo sebingahlangana. Injoda nemkayo.

Ususukila mnyama wekufa. Seti-
phelile tisenku tekutla, ngalayo
ndlela.

Kojwa kusayophela muwaka
kutuliwe. Manga ke efe ehloko, ko-
te kube yinelimwe lihloko, bamu
nabafelweyo bengamemeti. Bese-
beda bengahleli yibona bengeke
kabe neburila egatini labo. Kudla
kungaphumi ebaya kufiwe ngoba
funa kuyambe njalo.

Ngoku, ke, mangabe sekufika
sibathi lesa nafa ngaso lowo no-
ngaseho, sekwedinywa lijili. Kutla-
bue iyaki nebihlaba. Kuphekwe
kudla. Kumemwe bamu, kudli-
we lijili nelikhulu.

Bamu, ke badle basokotelo ebaya
kuphuthwe nelijiki besuthe bamu.
Labonge bayambe.

Loko kweda kuletha sibusiso
ebaya. Kube sekuyekwa ke ku-
tula ngoba sesiphelile sibathi' se-
kutla ngoku. Nesithudi seku-
fa sesisukile kubona. Sebenga-
hlanganyela nebamu etinyweni
tohe netedinywa. Aliseho lishwa
ngoba bayamntse kwelisiko leba-
nu neliya lejiwe mangabe ku-
fe mumu ebaya.

Nitongicoleta mangabe ngi-
bala lenjaba ngalokufa kwa-
nohuphaka. Lomumu wumumu
nomjala lowaye buthwe ewum-
dunkulu ka Cetshwayo. Kojwa
waphila impilo nehlad' eke nge-
simangaliso. Wayengalali kasi
wate wafa nematinyo ahe. Edla
dobe enghlukeni nato. Matinyo
ahe ehlala embhlope.

Ino mangabe uyifiso ngehlidi
yo uyayeda. Ihlidiyo yaho mang-
-be yenyanya mikhuba nemibi
nye ungayedi wena. Kuthi esi-
-kondeni sekuba weje mikh-
-ba nemibi, wena weje mikhuba
nemihle. Kuthi ekhathi kwe-
-banw bebabi, wena ube yiloku
uhungile nyena.

Mangabe uyelivuso lekuthi
sengathi ungathi ngamdlango
ufayo, ufe kahle, nye ucala
nga less sikhathi kokuba u-
-phile kahle ehlidyweni yaho.
Wenyanya tohe tina netinga-
-kweja ufe kambi. Ngako, ke,
yikona mina nguthi kufa
kufwand nekuphila.

Hhake uheke, ke. Sahu
kwathi sabuka, sabuka,
Sibuka banw ngebamu
bafa, satikhutani sela. Sa-
-sho kwekuthi, ene, sona si-
-fisa sana, kokuthi singa-
-thi mangabe sesityambela
-site singaloku sikhuphila
nebanwanwe baso. Samane
sityambela nje.

Nempela sathi hona eku-
-phileni kwaso, saba yilusido
kubananaso. Asitange siba-
-hluphe sisayamba. Isikhun-
-deni sekuba sibahluphe, sa-
-sibasita kahulu. Kwathi na-
-ngamdlango sesibitwa, sanikur
kufisa kwaso. Samane sayam-
-ba, nyena, singasalalanga
kasi, yohi ino yaso sayikhuluma
sisaphila. Asate sagula, nje,
nete. Samane salala siphila.

K13/27

Kwathi ebusuku sayamba. Yi-
kona, ke, loko nokungeda ngithi
ene, kufa kwefwana nekuphila

Salukwati lesi Nohlupheka
lengibale ngaso laha, kwaku-
wumamatala. Mshakati lo-
le bengibulumama ngaye, wumina
ngakho ke, nisele kahulu. Si-
yambile salukwati. Misededi
yaso yayingandla. Ngisuswe
yihlidiyo yaso kuba ke ngibale
ngekufalengikubonileyo. Kufa
kuwasimta kwafwana nekuphila
mari napewa buluma eyamba
edeka vhe nangamdlange efa.

Sikhathi.

Sikhathi kubam nabam
nyama sibalwa ngebusika
nelihloko. Kuyalimwa ku-
vumwe ceje, kuthiwe kubla
ngene umwaka.

Inyanga ibalwa ngeinga-
ca lesi nesiketulu. Kuthiwe
yethwese. Kuthiwe ihlangene
kuthiwe ihlephukile. Kuthiwe
ihlephukile. Kuthiwe ifile.

Tisuku telisonta tika lwa
ngekuthi wumso mbuluko weku-
cala, wumso mbuluko wesibili
wumso mbuluko wesithathu,
wumso mbuluko wesine wumso-
mbuluko wesihlanu. Kube se-
kuthi mangabe tisuku setiso-
mbuluko taceja sandla, kube
seziphelile misombuluko yeli
sonda. Kweselwe kulesandla

sangahlamwe. Sithupha saso ku
 thiwe yingqibelo. Munwe wetsi
 khomla kuthiwe yilisonta. Seko
 -buye kuyocahwa kasi futhi
 emsondu lukweni wekucala.
 Kute kuphele masontama
 -mathathu misombuluko iso-
 mbulukwa. Kuthi ngaleli lesine
 ife inyanga. Nemwe ibance
 nemwe ingalansi. Njalo,
 nje, timyanga tishintshane
 ngekubansa nkungalansi.
 Lusuku lona lukawe nge
 kuphuma kwelanga. Nangesi-
 khathi khiphuma kwalo lile lile
 ne, kube yilusuku ngesikhathi kuhl-
 wile kute kuse, kube yilusuku ne-
 busuku balo. Kwakuyamba ka-
 njalo, ke, kuyamba kwetihathi.

Munu nesihathi.

Munu nomnyama, ngemvelo, uyis-
 livila, mangabe, ewowesilisa. Ngoba
 ufwana engakobi yisiva wayeye e-
 luse tomo. Mangabe serjiswa ka,
 utokweshela, asenge, atingele abe
 sehloniphwa, ke, ehaya ngoba
 phela nenina uyati kokuthi use-
 nesiva. Neyise futhi usetomblo-
 niphwa. Naye atihlele ngakasi kwe-
 yise uyambe naye mangabe
 beyotingela. Amthume mangabe
 kuhona indlela nabefuna
 uyambwe. Ahlale naye ehaya
 babuthe, baxoce. Kani yise a-
 kwagna munu nozota netinga-
 ne. Adle naye noma esedla. Nge
 kwedenje, uyamhlonipha.

K13/27

Lofwana utokweshela eshele abe
segamwa egqagqa. Abe seba
yinjoda Mangabe serjinjoda a-
wuhu usebedu natoweda.
Utolala alale, avuke kumnyama
mana' adle imvuka. Abe sethi
mangabe esesuthi a phume
nemnyalo wabe ayabeka tomo
kokuthi tisaphelile yini esibaye-
ni. Abeke netinyano tebatha-
kathi, netetlwanane tebathakathi
kwekuthi atange tibe hona yini.
Uyesuka laho uya kolala. Kothi se-
kufujumela lilanga abe se-
vuka, ke eya kothamela lila-
nga. Usethatha lukhambana
lwake uyaphuta mangabe ebe-
m wedele mkahe.

Kutothi ke, mangabe tomo
setibuya ihladane abuye mkahe
atomlungisela kudla. akubo sebedi
nohlala umfasile. Ngoba nabam-
we baye bashuke tihumba
nabamwe baphehle mafutha
ephehlwa. Baye bakwede ligu-
gu, ke, kutingela. Labamwe,
ke, babe yitinyanga bayambe
belapha.

Ngalendlela, ke, wohe usebedi
uthelwa ngetulu kwemumwe-
sifatana. Ngoba yena alobolwa
ngetomo.

Yena utogatha ngemihono
ngeke timlimele tomo. Futhi nge-
ke imqathise injoda yabe. Ko-
he kudla nokutodliwa kulomuti
yinjaka yefati wahona. Injoda
yena ayinanjaka.

Ufati utovuka kumnyama
apheke aphakele injoda yabe im-

vuka. Abe seya madi efuleni.
 abeke kudla etiko. Ashiya tinga-
 ne temarombatana. tikhwedela.
 Ayambe liphume lilanga eselima
 endle. Agathe agathe. ate abuy
 ele kuya kohungisela. Kuphakela
 mnumtane, ngetihathi tomo tikw
 ya ihladane. Uyakwathaya,
 uyashanyela uyabonda uyam
 phakela. yena abe se yathata,
 abe nemadi asile. ngelibawe le
 mihono. apheke, aphakela mnum
 tane, kube yilona sekuthola
 netingane. Dohe usebedi wekw
 misa kahle, siso, wawediwa wu
 munu wesifatana. Ufize ufati
 emnganyama, injoda injisi-
 bumuka. Kuthiwe kahle, ke, loko
 kwafika belungu. Yaphela
 injaba yekuthi iyomo ayisebedi.
 Kwabophelewa tomo kwalimwa nga-
 to masimw. Yaphela injaba yeku-
 thi injoda ayisebedi.

Kwachamuka imali. yaba
 yiliguqu leledula tomo enjodeni.
 Belungu bafika nemisebedi nemihul
 yojwa yekusebedwa yimajoda a-
 thole imali kubelungu.

Bwaqhama, ke; Buvila ku-
 majoda. akucala ala kusebeda
 etikwateni, kwate kwaya kolandwa
 makula endiya atoba wulilimith
 kuziloku kwesukela kuleto tihathi
 letatiwabhululile majoda tapana
 banu besifatana, isila yebuvila
 ayitange iphele egatini lemuna
 nomnyama.

Uma kuhona injawo nekuf-
 wanele kuziwe kuzona, utothi
 munu mangabe sowumbita uthi

asiyambe phela, utothi ngiyeta.
 Ute ubone sekwedhula sihathi
 nye, elokw ethi ngiyeta, ngiyeta.
 U khwelwe yibuvila losebwakhala
 emnkantsheni wemathambo
 nadalwa ngawo.

athole nosebedi kumlungu
 asebede, aceje tityanga netim-
 bili, agojuka, ayophumula e-
 haya m waka, ukohe. Uya fika
 nalowo sebede awusaho ku
 mlungu lowo.

Munu lomnyama utilima-
 ta yena. Lesila ykuba umunu
 wesilisa ngekwenvelo uhululeki-
 le, ayipheli kumunu kute kube
 yinokhanye live selikhanye kanga-
 ka.

Sengitoke ngibulumo ngama-
 shezi nowayegane wenyela ka-
 mfe ka. Enetigane titibili wafelwa
 yinjoda. Ingane yefwana kwaba
 wu Ndilinga. Ingane yenomla-
 tana kwaba wu mathichli.

Lengane yenomlatana wayifundi-
 sa kahle ma shezi. Isuka kasi wa
 yimela kahle ukuba ihe madi efule-
 ibuye ishanyele tibi itichithe etaleni
 ibuye ishithe unotha, iphembe unilo
 igete likhadi ipheke tohe tihlobo
 tekudla noku phakwa ekhwabo
 ibuye isile mbila nomadi, nana
 womileyo, nemakelo, nedoke
 neliziki, nayo yohhe ino nesi'lwaga
 abuye ayimke likhuba iqathe, ihla-
 kule, iphubute, ishwanyele netimben-
 ilime, yede koke nokwediswa ngeli-
 kuba.

Nekuhlalu wayinika wayifunjisa
 kahle yohhe indlela yekubungisa

598

utimba wayo netino tohu teku wubiri
 qisa ukute. ibukuba kahle. Yabula
 kahle inombatana, yabonwa nazi
 tisiva (ngoba mangaba utiphethe
 kahle tohe tisiva tigaleleka tehluleka
 kuwena. Iphoxeka mangaba se
 wukhombile) yagana, unina eyelu
 -se kahle. yate yagqagqa kahle ka-
 hulu. yathathwa wumuntu moti
 phethe kahle, kani wayo utiphethe
 kahle, futhi yihle nake busweni.
 yagqagqela kumuntu loyisilomo seyosi.
 Kwaba yiludimo notuhulu kugqagqa
 kwaleyo nombatana. Namashezi wa-
 tiwa nje kokuthi unenombi ngem-
 pela. Iyigombi tiphelele.

Ufawana

Ndilinga welusa, welusa, waphuma
 etomweni laba esecala bubungwana,
 wayeka, ceje, wayesesusa usebedi we-
 kweshela. Namashezi abe semhlo-
 niphathathi "Mfeka." Netomo atake
 tisalima muntu ngokw, ngoba
 useyilibungu nelshelayo Ndiling
 nina wabuyela ekulimeni ngemi-
 hono ngokw. wakhonya ndilinga
 weshela, nenina wamhlonipha.

Jamcoma tinombi wangena
 exhibeni lekhwabo nombi. A-
 nyobise yise wenombi. Jamcoma
 buthaphuthaphu. Wanyoba Taphe
 la timbuti.

Wayamba ethi uyasebeda ku-
 belungu. Afike tinyangana tibe tim-
 bili athathe imayana loyo ayonyo-
 ba. Kojwa nina eswele, eswele,
 eswele, kute kube kagatini. Ko-
 jwa kube mrandi kumhlonipha
 athi, "Mfeka." Alokwe egake nge-

kuthi ngitomwedenjani unwanwa
wefwana, ngoba usekhulile njena

Atihohwe yikuthi uyinanjane.
Wuyena nobefwanele difunjise
ingane bujoda ayeke kusjike-
we lisa ehloko kuyena. Yena, ke,
wayiyekelela ingane yake yabe
seyiqabanga ithu ~~inamuntau~~
nje. Kwathi ngesihathi skhohla
- kele ngenpela, yulubungu,
nina wayitotosa yate ya
cina nekwila kwayo yateka
yagqagqa.

Lomumu ngekihathi enem-
shakati waba yilivila njengema-
joda ohe. Wathatha ufati wabe
wamweda wasebedisa okwesiggili
ebelethe ingane ehlane. Ithwale
inyanja nengisuki kasi enenga-
ne ehlane. Aye kolima nengane
ehlane ede koke koke yona bujoda
ilale nje. Ivuke idle. Ibuye ilale
ilale, ivuke idle. Ingabe isasho
nekuthi ayikophele tiyaki, ke, ilime.

Nenina, mashezi uve esevuna
unyana wabe igxeka msha-
kati ethi yilivila leli. Nina waye
ngalifunjisanga. Unanomumu
wajaga wate waba yilugogo, lokw
wayefike ehuluphele.

Mashezi eufati nowayenefunjisa
nehle kangaka, yohe wayifunjisa
inombatana. Wamyekelela ufwana
wabe Wathi ufwana asebedi.

Awubeke, ke. Mumu lomnyama
angaphumelela kanjani? Sive lesinga
kosatisei sifatana saso sisekasi. Lenkoko
isehona nanohla. Ingconjo yemumu
iyasidela sihathi sekufunjisa unwa

nwa wefwana. Bamyekelele. Kuthiwe useyisiva ngoba useyakwati kuphuma eshele tinombi. akusafuneki lutho. basho njalo, nje, ufubana anasebedi na tokondla ngawo ufati wahe.

Sihathi luthi muru asigqini kute kube yinobhlanje, imvelo yemuru ayimwedi asigqine sihathi. mangabe etha utofika ekuseni usho ngako leveni. mangabe etha utofika emwini, usho ntambama. mangabe etha utofika ntambama, usho esho kusihlwa.

Kuphela mwaka muru eloku ethi ene ngitokweja futhi ne-kuthi. kube sekubamba buvila emihonweni, nakemajohweni. abe seyeka njalo kwate kwacha muka siga sekuthi ene, "ngita ataleli." Sedi wa yikona kokuba muru uyephuta kusukuma. Uyiqabanga ceje ino nehle nangingayeda, kube sekuba hona ligati lebuvila. abe seloku ethi eja, ngitobuye ngikwede. sibe sisizayamba njalo sora sihathi, siphele ino leyo ingediwanga kani bekutoba yino nehle kokuba ngaphane yejiwe leyono.

Majili

Madili ayeka hona kucali layegqinwa. Mangabe kufu mnumtane, nomayimunu nomhulu ehaya, malubalo ayedliwa ngeyomo. Kuhlabe izomo netoba yisikhumba sahe sekumubopha mangabe eseyolahlu

mangabe rufe munu longevi embulu
 kahulu njengemnikati muti, maku-
 -balo adliwe ngembuti. ngoba
 phela niyati kokuthi mangabe ma-
 hubalo edliwa, kuye kuncumwe
 silwane leso nesiconjwe ngekun-
 cumwa. Bese kuhongotelwa ligati,
 yilona, ke, ligati lelo nelizohlanga
 niswa nemahubalo, lishiswe. Ka-
 nduba nenyama iphekwe idliwe
 esedliwe mahubalo.

Loku kujelwa kokuba
 kucine maoto, kubanu naba-
 felweyo. Bathi noma betilile
 babe babadla mahubalo. Babe
 bati kokuthi sekote kufike leso
 sihathi mayefe ngaso, ke, kugaywe
 lijiki kahulu kuhlabe nyomo
 kumemwe banu kutoba yili-
 jili. Kudliwe kusokotelwe

Kube yilijili lekumburisa
 kokuba abe yidloti nelihle la-
 kehaya, aba luke ngemhlo na-
 mahle bakhaya, ngoba bem-
 burisile.

Se kutoba kusafike leso siha-
 thi, ke, kwedwe lijili, kuhlabe-
 lwe lidloti kokuba libemise ka-
 hle ehaya. Kuthi noma kwedlu-
 -le nomumwe mwa ka benga-
 lejanga lijili litobonakala lifika
 ehaya. Laliwayele kokuba libe
 yinyoka nezulu, neluhlata.
 Bathi bethuka bayibone seyigg-
 wele sibaya, kani itogela kudla.

Seyitobuka, ke, injoda ne-
 kunyona seyiphethe lihaya,
 ilithethe lidloti lelo. Iyambe
 ibula kasi ngenjuku, isho
 kokuthi, ene, labaphansi basi-

yambele ngebuhle yini? Nayo
 iyomo nehumkalo nowukethi
 nesibahlabisa yona. Mangabe
 ku abaka mhlango, usetsho, ke
 lowomnumtane nothethayo, athi
 ene, " abahlangane bohe bo-
 mveli, nabozulu, nabomgabi,
 nabobloko nabo bohe bejomane
 nabakasi badle naku kudla
 basiphuse basiphuse naka
 mihlaneni, basibeke " athe-
 the, athethe, isike inyamalale
 inyoka. Lihlabwe lithole lelo.
 Lidliwe lijili.

nelimwe lijili, yingamdlange
 kugelwa imombi, ngoba kuye ku-
 cala kufike banu noma beba-
 bili nje, betokwethembisa. bafike
 bemukhwe. banawe lilanga de-
 kutogela. Kuhlabwe imbuti ye-
 kuhlanganisa muti. Mangabe
 seyitoshaza iyemuliswa kube yi-
 lijili nelijili. Kuphekwe tohe
 tidlo leti, neljiki. Kuhlabwe
 neryaki neryaki. Kufike ne-
 bayeni. Mangabe ungeni e-
 cejile kulobola, naye akhewe nge-
 yomo ngamdlange kwemula
 umkabe. Kusinwe likhetho ne
 nthimba. Kuchathelwane kube
 njengemjaku, nje, bo.

Kube sekuba yilijili lenja-
 du. Nakulona kuhlabwe timbuti
 letijungekayo. Kube sekuhlabwe
 tomo. Kuphekwe kudla ku-
 dliwe. Kusinwe, kuphude ne-
 lijiki kube nje. Mshakazi abe
 timahla, abele banu bentini
 timahla nabaphathele toni.
 Bamngenise ekhwabo, babuyele

emuva echa.

Kuba hona lijili lekucha-
mbusa. Inombatana manga-
be seyikhile iyaye ichambuswe
tindlebe. Yejelwe lijili. Kuhl-
bwe iyomo.

Futhi kuba hona lijili, ku-
thi inombatana mangabe seyikh-
lile (ithombile), inikwe masi ku-
bo ngembuti.

Kuyambe kwayamba kwafi-
ka befunjisi eliveni. Kwejiwa
inja ba ya Jean. Kwevakala
kwekuthi kuhona lusuku lweli-
jili lekutophela. Umwaka njalo
lejiwe.

Lenjaba yanjaba yangena
kalula ehloko yemunu lomnya-
ma. Wayiva yamlingela injaba
yelijili, nyengoka maye bekuyiloku
qumunu noweyayeleyo majili
kwathi noma kuyilijili lemunu
lokuthiwa akakhodwe, akwate
kwaba naqala loko.

Kwatisa kokuthi kwakunga-
qinjetelwe kwekuthi munu aka-
holwe. Babeloku bengqengwa, nje,
banu, bengabambwa ngeyani.

Kwakulingisa munu, nje,
mangabe eshela inombi. Aka-
yibambi ngeyani, uyeshela nje.
Mangabe imcoma, income. Ma-
ngabe imwala imwale nawona
mavi ahe la wo labewahulumil-
zahona, ke, ekushumayeleni kwa-
bo befunjisi, bafaka lilungelo le-
kuba munu atahlukanisele nge-
hlidiyo yaye. Mangabe imngena
lenjaba nabayihulumayo ayicoko
mangabe ingamngeni, batoloku be

K13/27

mngenga nye.

Njenga Nomkhosi Mgadi, Kubo kwakukhe Cabane. Iseyingoduso yemum. Rbinga. Ngoku, ke, kwe-deka siga lesesabisa banu. Kwa Chamuka iyanyedi yaba nesila loyisihleke hleke, wat hi awuceje siba kabaka kwake kryahlwe wabonakala losila esilaka bakeni. Kwakryahlwe wabonakala lokhuka weyayogedi.

Banu labalingayo laba eCabane nakesihwebeti bafuna Jesi nebefunji ngoku. Kwevaka la kwekuthi kuhona befunjisi ba Jesi e Fair View. Tepikole semanombatana hona e Fair View.

Nomkhosi wayegoyile ngaleso sihathu. Washaywa yilwalo ebona leyanyedi weca waya esikoleni semanombatana. Wafiqi iyosatana yahona waye-segela kokuthi utofuna Jesi usefuna kuholwa. Nempela yejabula iyosatana ithole usebedi newufunayo. Yamshuka unyaba, yamshumalisa mabayi, nekuhlala, nekusenzi nayo yohle imvunulo.

Yangcokisa tingubo, wayese ngena esi koleni, wahlala namamwe manombatana. Ngo ayemaningi ecile emahaya Naye Nkosatana wayesecamba likolishi ngawona manombatana lawo layehlabeke ceje yi ntshumayelo abe seta kuyena. Late lahula laba libulu leli kolishi kwate kwafunjwa njalo kulona. Late lagqina naku

S 598

68

K13/27

P. 68

Standard Seven. Labuye laphela kwa
vuka ti Intermediate Schools.

Lenombatana lengikhuluma
ngayo yaya elisonteni ngeli-
sonta. Yafiqo bam besakolwa,
Befakata. Kusuke nomumwe
athi Nguyamukonga Jesi ngoba
uwmoti wami. Ngomlanjela
noma sekulhuni.

Kusuke Mshiywa athi, "Ayi
Tihlobo tami nami ngiyamtha-
nja Jesi, ngoba ngisihlobo sehlidiyo
yami. Ngomlanjela ngite ngife."

Kusuke Nomadanta athi,
ene, "Ayi tihlobo tami, umnanji
Jesi, ngimthanja, ngingam-
fela manjisi wami."

Kusuke Mpholota athi,
"Ayi tihlobo tami, angivi ema-
dlebeni nga Jesi wami. Ku-
thi angizule. Ngimthanja
ngilahla skohi le bekuyintoko-
to kumina ngikulahlá nge-
nea yaye."

Isuke inombatana i hleke
kakhulu ibe seyithi, "he! he! he!!!
Igwabelene ekadoka lake. Yilowo
uyasukuma anqome bumnanji
balo yilowo uyasukuma
anqome bumnanji balo. Pho!
Lona liphi? Ngakukuhl koku-
ba lijangena laka ke ngi-
libone kokuthi libhe kangaka
nani lelisoka lelibambe ti-
nombi netinungi kangaka
netisiva. Kojwa mina no-
ma ngingalibona lilihle ka-
njani ngeke ngimwale
Malayishana ngithi ngito-
coma Jesi enetinombi neti-

ningi kangaka. Funa ngithi ng-
yeka Malayishana, ngibe sengicom-
Jesi. Uyacala uyateka useyangi-
shiya mina usebeka netimwe tu-
nombi, setiyaphela tomo engaka
ngiteki. Kungqono, nje, ngi-
hlale mina kuyena Malayi-
shana lona ngoba bawo ufuna
tomo. Laba nabacome Jesi ba
lungile, nje. Mangabe ngisa hlela
laha kulomuti ngitoke ngitibuka
la njena tohe letinombi neti-
come Jesi, tigwabelene. Yihle-
lono nabayedayo. Nami ma-
ngabe sengifike ehaya ngoka
ngibite banakwethu, ke sito-
gwabelana. Sibone kokuthi wi-
muphi noyombonga kahulu
Malayishana. Yasho ihleka
kahulu. "

Bathula njena banwelison-
teni. Kwatisa kokuthi babesa-
gqwele moya loyinqwele. Ku-
thi mangabe kuchamuka li-
hlaya, bangalinalaki. Ngathi
laha sengiyitekelwa wumpholota
kuthangi, lenjaba ngahlekakha
bi. P

Leyo, ke, yayizingcono yebam-
nga Jesu. ngesihathi sekufika
kwekafunjisi. Nanokhlanje,
kusekhona bam nabanga ko-

holwa, noma ikaje yayihulumwa
injaba ya jesi, nanohlange
la bamwe abakomkhethe

Kojwa noma pengamhethile
abantonji, nje. noma kushiwo
kuthiwa weja tino netiyulu,
abonaki, nje, bawu. Nabo ka-
tejela kwabo, ngoba yena aba-
mboni lomunam la kulokun
kubulumwa ngaye.

Nomhosi, yaphela eje iyanyedi ne-
nesula, uyesebungela kunyeni wake. Wayi-
yeka le yabpp yst. Jesi. Walobolwa, wasina.
Khisimusi

Kojwa Khisimusi bawuthanja
bohe. Amuho nongawuthanjiso
nala basebeda kubelungu bawu
thanja kahulu. Ngoba lolusuku
belungu baye babahisimuse.
Babajedele bayobona tingane
emahaya, baale hisimusi
nato.

Atisebedini, hisimusi ukuluma
injaba nezulu. Muvu uye aye
neligunya nezosi yake nayiseba
delayo. Kuye kufuneka muvu ati-
veze eyosini yake aye koyibi-
ngelela ngalolusuku.

Utofika eyosini ativeze kuyona
eyejwa, engayamibi neliningi. A-
fike athi, ene, "Khisimusi bokisi
Nkosi!" Lokun kusho, kumuvu ku-
kuluma injaba nezulu. Kuyisibi-
ngelelo sekubingelela muvu nom-
hulu wabo. Umshelas kokuthi Iyosi
lelonjolota banu inezela ino ne-

yulu! yanilonjolota nobobili ne-
yosi yaho, le, nosebeda kuyona.
Sekute kwafika lolusuku no-
tuhulu lwekatalwa kweyosi ne-
yabikwa yibafunjisi bathi
lothanjayo kulle ayihode uto
singiswa Kowa noma mumu
engakovumi kuyilanjela u
fwanele ayijinise ngalila
nga letatalwa kwayo ngoka
yilona lijili lango nelemiswa
yibafunjisi, bathi wuthisim-
si.
Ngoba, ke, lolusuku yilusuku
lwayosi yemahosi, mumu
noneyosi yaha nasebeda kuyona
ufwanele aye kuyona, ke, aye
koyibingelela nganeluhulu li-
gunya lekuyihlonipha nokuh-
lu. afike athi kuyona, ene,
"Khusumusi Bokisi, Nkosi!"

Nayo, ke, iyosi uma iwato
kakhle uthetho wengconjo yemumu
kwekuthi uyihlonipha kangaka-
nani mangabe eta yejwa kuyona
etoyibingelela kanje, iye ithule.
Iticabangele yona kokuthi konje
lomumu ngitofwanele ngimrikeni
netomthokotisa, kulokungibingelela
kwahe ngalolusuku lweyosi yethu!

Aqabange, aqabange, asuke
 amnike noma yini nabona ko-
 kuthi itomthokotisa, naye, lo, noyiyosi
 ingamgenji. Kojwa kusale ku-
 thokota kumuphi nakumuphi wa
 kubelungu betikwata, Mangabe
 ethanya, uye ahlabe iyomo, abite si-
 kwata sahe. Athi, "Kango khisimusi
 wenu!" Sibonge sincanate sikwa-
 ta. Side sibusise leyosi yaso resi-
 hlabele inyama, ngekuzibabata
 kahulu ngobanthokotise baru bayo.

Kukabili. Kuhona liphinga
 lekuthi, "Khisimusi Bokisi." Lowo no-
 sho kucala, wuyena nophi wayo.
 Uma umunw eya kumlungu wabe
 eya kokuthi ene, Khisimusi Bokisi,
 mlungu noyifunje kahle ingconjo
 yemunw, uye ambone munw eta
 yejwa abona kokuthi, ene, um-
 conjile. Abe sesuka naye aconje
 kuyena. Athi engakatulumu lu-
 tho munw, abe sehuluma yena
 kucala unungu wabe, athi, ene
 khisimusi Bokisi sikanibani!

Abe sehleka munw. Athi, ene,
 awu! yosi! Inganti bengita ku-
 we njena ngithi, ngitsho kucala
 kuwe kokuthi, "Khisimusi Bokisi,"
 na? Athi unungu, "Nakoke,

awushongo. Kute kwasho mina. Nga-
ko, ke, Khisimusi Bokisi, Libanikani.
Limulabile, ke, liqala a-
ngebe esaphenjula lutho. Usetoya-
mba aye shaya. Afike etimbu-
tini taha ahethe imbuthi sa-
nayibonayo kokuthi iyabukeka.
Ayinshibe ngenambo, ayichube
aye nayo eyosini yaha ngekutho-
kota afike ayinike ngekudiso
nelophe. Athi, "nawo, ke, hisimusi
waho, yosi."

Nomumwe mangabe eneli-
hawu lahe nelihle, aminike
lona. Noma enenjuku yaha
yemsimbithi labengakoyisebedisi,
aminike yona. Noma ebene-
libeshu lahe nalisikileyo, engo-
koligqoki, utomnika lona. Noma
yiyiphi, nje, imahla yaha na-
yethembileyo, kokuthi itofike iyi-
thokotise iyosi yaha, ayithathe
ayihisimuse ngayo, ngoba iyona
nemwephuce enomweni kwa-
sho yona kucala kokuthi ene
"Khisimusi Bokisi" kucala.

Banu, ke, abasigcini sihathi
njengebelungu, kokuthi Khisimusi
uphela ngahisimusi. Cha!

Thupheli ngalelo langa. Mudlalo
 wekuthu "Khisimusi Bokisi!" uhlala
 kute kuphela tinnyanga noka
 titinathu esedlulele khisimusi.
 Mangabe sibhlobo sako unyatange
 usibone ngelilanga lahisimusi,
 wate wasibona sekwedlule ti-
 nyanga netimliri noma yine-
 tinathu adlawo hisimusi,
 kuzililungelo loko kufika eze ku
 sona usho kucala uthi, ene,
 "Khisimusi Bokisi, sibaribani!"
 Mangabe usho kucala, nempela
 leso sibhlobo sako, sila kwe yiligala.
 Ngoba nempela u wena nosho
 kucala, sona sisalibele. Sesito
 fwanela sikunike hisimusi
 waho. Sitathola noma yini, nje,
 etinyweni taso sikunike. Naso si
 kunike ngekuthokota nawe wemu-
 kele ngekuthokota.

Loku kweda kubonakalisa ko-
 kuthi ninyitihlobo. Sekuyothi nge-
 mwaka notayo, ke, sibe sesiyawu
 buyisa lohisimusi nosihisimase
 ngawo. Siwubuyise ngekukun-
 funela nawe ino nehle nesigaba
 nga kwekuthi uyoyibona eze
 uthokote. Sithi sethuka, nje, sibone
 sewusinika. Sibe sesiyahleka
 naso. Sesihumbula ukuthi

khabe! Konje sewubuyise lowaya
hisimusi nacasikhisimuse nga-
wo!

Kunesimwe sikhathi kuye kube
hona sisebedi nesesaphuma ku-
nungu waso. Saphuma saya
kohlala eaya. Kutophela noma
yitinyanga netibili, mhlawumbe,
amubona basi wabe.

Kuzililungelo beligunya nelihulu
kumunni kokuba aconje kuyona
iyosi yaba, afike asho ngesibinji
sekuhlomphe nokubulu kuyena.
Afike athi, ene, "Khisimusi Bokisi,
Yosi!"

Nayo iyosi, uma iva munu
wayo esho njalo, kutofika kuyo
engconjweni, kokuthi "Uwu! yebo!
Ngimehlomajala! Lomunni uhumbi-
la injaba nezulu! Sathi nga-
mdange sehlukenayo naye, sasi-
ngati kokuthi sobuye sibonane.
Kojwa nohla, nje, mandla nathile
akwejile kokuba masihlangane
kulenjawa.

Abe seqabanga ngetingoti neti-
ningi nabasinja kutona ekwehlu-
kaneni kwabo. Kojwa kwejeka
kokuba mabaphephe bate babona
ne futhi. Kwathi nakemihhla-

nenu neminingi neye ifike ngethi
 suku takhisimusi bathathe naba
 ningi, bona baphapha, sekete ba-
 yabonana nohla. Agabange, ke,
 Kokuthi sisho loko lesibingelelo salo-
 mumu. Uthi, ngoba naku asi-
 bonananga ngelilanga lelo lahisimu-
 si sesibonana sekwedhule tinyanga
 adlalwa khisimusi, kiseselunge-
 lweni, ngethetho wesintu kokuba
 asibutane khisimusi Bokisi nga-
 ko, ke, lowo nosho kucala, wuyena
 nohumbulile. Lo, nokushiwo
 kuyena, kuyilungelo lahe ku-
 mhisimusa lomumu ngeno noma
 kungaka yini natothokota ku-
 mhisimusa ngayo.

Ngoba lomdalo, ufwana nem-
 dlalo wetingane, wembethe. Ti-
 ngane tiye tiyambe, tiyambe,
 tiyambisana, kothi laha tehluka-
 na hona ngetindlela netiya ema-
 kubo, sese kuchamuka ingane
 nethile ibite nemwe. Ithi, nje,
 "We Tobini!" athi Tobini "We!"
 Ibe seyithi "Nalo!"

Useyahumbula, ke, Tobini koku-
 thi ngayamba nembethe, ke, nohla
 nje. Kuhlale nami ngiyivuthulule
 abe semubita naye athi "Wesigiza!"

K13/27

atithulele, nje, sigiza, angasabeli. ngo-
ba mangabe esabela uyazithatha im-
bethe nayibeke ku Tobini.

Utobona Tobini kokuthi sigiza asa-
beli, abe se msokela. abaleke sigiza.
ate athi mangabe ebona kokuthi uya-
mfika, abale kasi. afumbathe tan-
dla. mangabe emthinta efumbethe
akunagala. amubite. atithulele,
nje, sigiza. Utote afulathela Tobini abe
wumuntu osejamba. asukume sigiza
abaleke! amukele. angamfiqi. a-
mupite. angasabeli. abe seyajela, ke,
kokuthi nangempela uyambe naye
imbethe nohla.

sekuyokwazi yena ngoso sebephi-
nja bebomana. antume, mangabe
sebehlukana. amthinte ceje athi,
"nalo!" ceje abaleke. abe yathe uyam-
kela angamfiqi. abe yathe uyamu-
memela, angamfiqi. kube, ke,
naye uyithathile imbethe. kunjalo,
ke.

Munu umubuka khisimusi eyi-
lijili nelihulu nelinemdlalo, nyengo
ba munu ewejwayele majili.
awufwani nemshajo ngoba mjadu
wona usinwa usinwe, kudliwe.
kuba sekubukelwa mshakati aba,
abela malungu akentini wake.
Wona, ke, hisimusi, wohe munu
kufwana nekuthi kwumshakati.

Umelitungelo wohe munu ~~phana~~
 phana. Kulohusuku kuphiwana
 ngempela. Noma wubani aphe
 noma wubani. Ngako, ke, mja-
 du wona awurakulingana nalolu-
 suku, ngoba phela kuye kubukwe
 munu munwe ngalilanga.

Majili lawa banu bawu-
 tisa kahulu ngekwe mvelo. Ngo-
 ba mangabe kufe munu
 laha, mahubalo ate adliwa,
 kusho kokuthi labo banu nge-
 ke bacina. Ngeke kasithole
 sibinji. Bayohlala benelwalo
 njalo, majolo egqwale madi ku-
 bona njalo. Ngoba abawadla-
 nga mahubalo, wona natobemisa
 sibinji.

Ligati liyajingeka ngalonia
 lilanga lemahubalo, bebunya
 kongcwaba. Ngoba phela ba-
 kasi bayambel laho ehanya, ba-
 tohlangabeta lomunu noshoni-
 leyo. Kufwanele bathi manga-
 be bemlanjile loyo, balithole li-
 gati. Yihona beyobabeka. Kuthi
 nalowo noyambileyo abe yili

dloti nelifwaneleyo, ngoba uhlanga-
niswe nanabamwe ngeligati
ehaya.

sekutoyamba bayambe ke, ku
phele sihathi. mangabe si-
phelile sihathi sekutla, kusihwa
lijiki. kuhlaba iyomo. Kudhiwa
lijili.

Ngalesihathi kuhlabiwe ehaya
bahona nabo bakasi. Babuka
tohe tino netejekayo. Bayalati
lijiki nelisile weyo kokuthi li-
ngakanani. Bayakwati kudla
nokuphekweyo kokuthi kunga-
kanani. Bayadla nabo, baya-
phuta kunje.

Ngoba phela, munu nye a-
fumbathiswe imbwen yetihlobo
tohe. kwejelwe yihona engeke a-
yambe nekudla. kutothi, ke
laba nabaseleyo, balime kudla.
Kuvume kudla ngoba bawage-
-nile masiko. Bayambrisa
ngawo.

Ngelijili futhi, batobuya
bona bakasi. Badle, badle, ba-

K13/27

busise. Sekutothi; ke, banw labo
 nabafelweryo, basale nesibusiso
 nesithelwe abakasi. Babemise
 kahle ngoba balugginile lusiko
 batohlala nako njalo, bababeke
 ngemele nahlophe njalo.

Kojwa banw bakasi baya
 lamba bona. Abasho kwekuthi
 ngoba bebedile nyakenye, ngeke
 besalamba nemwaka. Sathanya
 inyama bona.

Kojwa phela, mangabe mu-
 nu engagcinanga kahle nge-
 lilanga lekuba abaklabele, ede
 koke lokwedwayo ekunge wakemi
 nakemahubalweni, nakekum-
 buyiseni munu, nakekum-
 telefu futhi, aye amfulathele
 madloti.

Abe salime, angatholi lutho
 kuthi noma kutala ufati ehaya,
 ambanbe madloti angatali ka-
 hle. Kuthi nenombi neyenjayo,
 yalaho ehaya, kuthiwe inohlaba
 ayisinyoluki sisen, ibambwe
 yilabakasi. Kuthi nebanwana
 balaho ehaya babe besathe
 bayasebeda, bangaphumeleli. Ba-
 liwe nayibelingu. Babe ne-

lishwa, nje. Kuthiwe bafulathe-
lwa yilidloti lekhwabo, ngoba
abagcinanga kahle mingci
yekungcwaba nekutla.

Nemahla yemunu efile aji
chithwa. Kute kuphele mwaka
kivejiwe lijili lekuyeka kum-
tela. Kube yibona kutulum-
wa ngemahla yake. Kungathi
kutliwe kube kugwabutwa
imahla yake, songathi kwa
kukheliwe kutshiwa ofa
nini sithole imahla!

Netingane, nje, kuthi kubo
nwa tibe tigula titshi atife.
Kuthiwe kuthukuthele bakasi
ababuziswanga. Nemahla
nje, iqhoboteke iphele. Kuthiwe
yibona bakasi. Bayatihlabela
ngoba abahlabiwanga.

Kunesimwe sithathi athe-
leke yena mnumtane ngem-
pela. Kutheleke yena baba, im-
amba neluhlata igogwe yeg-
wale sibaya. Noma kube yi-
nyanjeluli. Ingalimati munu

Mhlawumle ibonwe kube kugula
ingane ikasi kukufa.

Kube sekubitwa munu non-
hulu ehaya. Athetha ethetha
lona lithongo lelo ashwelete, a-
shwelete, abalisa. Abalise na
ngekugula kwengane leyo. Aba-
lise nangekuthi alibuyiswanga
abalise nangekuthi shwek, na-
yo iyabi nezimubala noyikuthi
iwukudla kwaho. Sibekhe
ngelihlo nelihle. Kuphela ma-
shwa nebhungu. Asho
elula tindlu leti, ethetha esho
kokuthi kwejenani! Wasi
bulala wasiceja wena wake
kuthini. Ayihlabe leyo yona
inyamalale inyoka leyo. Ba-
bone seyingasehonjena.
Kudliwe kudla loko, aphile
munu.

Kani futhi nalona lidloti
nelihle liyabuya lifike ehaya,
litobusisa. Litoramba banwa-
nwa, libejele ihlahla, yemehlo
nahlophe. Bajwayele kuhlabak-
ke. Ngoba liyayithanja phala
inyama nangabe ku-

hlala kube hona ligati ehang
 uye ubone, ke. Tibusiso ti
 tshi nzenene. Tohe tindlala
 titshi nzenene. Mangabe kun-
 jalo, ke, kuthiwe lidloti laho
 lihle. Wayambisa kahle wohe
 usebedi wasukela esagula,
 wate wafa. Wate wayambisa
 kahle nakukungq wakeni.
 Nakekutleni. Nakekhlabeni
 ngako ke, likubekile lidloti
 lekhwenu.

Mhlongo, injodana ya Nohlu
 pheka, yayeswela imbuti ye-
 mahubalo. Yabuye yathathela
 yafuna yafuna. akwate kwaba
 hona munu nonayo. Leno
 yamhlophe kahulu mhlongo.
 Wabuye wathathela. Wafuna,
 wafuna, wayithola imbuti ku
 ngani wabe namwethembile.
 Wamnika, uye, imbuti nebekileyo
 ngempela.

Kwejeka uhlola. Wayithenga
 ngapondo. Uthe eya ehang, wa
 yedlula kulomunwe muti.

113/27

P 84 * end of 598 598

kuhona libwe lekugaya lesihungu
 lithengisa pondo. Lomngani wake
 labeberamba naye, wayesemnika
 pondo ethi kuhle athenge lelibwe
 athengele ufato wake, mhlongo.
 Walithenga, nempela. Wa
 yesefika ephaya ephethe libwe
 nemluti. Kwadliwa kwa
 phela. Wayesemubuyisela
 pondo wake lowo mnganake
 wayesemtshela ethi "cha
 mhlongo, ngiya kupha lowo
 pondo. Nami ngibona kalisa
 kubonga kwami kuwena.
 Awuhumbuli yini kokuthi
 waka wangqita nami u-
 fika ngifelwa wunama awe
 dhulanga. Walala. Wangi-
 hlalisa kwasa wangingqwa
 bisa. Kwasa wangilalisa
 kwate kwedula tisuku tebu-
 rizima bani. Nami, ke, ngi-
 yabonga ngaleluhlamvu ku-
 wena mhlongo. Mikhombisa
 ngakwenanana."

Yaphela laho, ke, leyo njaba.
 ngoba munu lohambise kahle
 ngelisiko lebanu uye abe ne-
 blahla. ngoba naye akhalisanga

END 5. 598